

TAMPEREEN KAUPUNKISEUTU

Taiteen perusopetus Tampereen kaupunkiseudulla: nykytila ja tulevaisuus

Loppuraportti
14.09.2020
Eeva Leskinen

Tampereen kaupunkiseudun kuntayhtymä

Leskinen, Eeva: Taiteen perusopetus Tampereen kaupunkiseudulla: nykytila ja tulevaisuus

Selvityksen raportti, 31 sivua, 7 liitesivua

Syyskuu 2020

Taiteen perusopetus on kansainvälisesti ainutlaatuinen taidekasvatuksen rakenne, joka tarjoaa lapsille ja nuorille tavoitteellista, tasolta toiselle etenevää eri taiteenalojen harrastamista. Tutkimustietoa taiteen perusopetuksesta on kuitenkin verrattain vähän ja etenkin systemaattista, alueellista tarkastelua ei ole saatavilla pääkaupunkiseudun ulkopuolelta. Tämä selvitys kuvaa taiteen perusopetuksen nykytilaa Tampereen kaupunkiseudulla. Nykytilakuvauksen tavoitteena on tuottaa tutkittua tietoa taiteen perusopetuksen järjestämisestä, laadusta ja saavutettavuudesta Tampereen kaupunkiseudun kunnissa. Taiteen perusopetusta tarkastellaan tässä selvityksessä pääasiassa laadullisesti, mutta nykytilaa kartoitetaan myös määrällisillä mittareilla.

Nykytilakuvaus on laadittu kolmen erilaisen aineiston pohjalta. Kaikille kaupunkiseudun alueella toimiville taiteen perusopetusta järjestäville oppilaitoksille on osoitettu kysely oppilaitoksen toiminnasta vuonna 2019. Kyselyn tarkoituksena oli tuottaa tietoa siitä, mitä tahoja seudulla taiteen perusopetuksen parissa toimii ja kuinka paljon opetusta, oppilaita ja opettajia näissä oppilaitoksissa on. Kyselyaineiston lisäksi jokaisesta kunnasta on haastateltu sivistys-, kulttuuri- tai vapaa-aikajohtajaa ja neljää taiteen perusopetuksen oppilaitoksen rehtoria. Haastatteluilla on syvennetty ymmärrystä kuntien ja oppilaitosten välisestä suhteesta, taiteen perusopetuksen merkityksestä kunnissa ja saavutettavuuden kysymyksistä. Haastatteluissa saatiin myös kuva siitä, mitkä ovat taiteen perusopetuksen keskeisimmät haasteet ja kehityskohteet kussakin kunnassa. Tulevaisuudennäkymiä ja kunnallista sekä seudullista tahtotilaa on kartoitettu työpajassa, johon osallistui taiteen perusopetuksen parissa toimivia henkilöitä kaupunkiseudun kunnista.

Tampereen kaupunkiseudulla taiteen perusopetukseen osallistuu noin 7900 oppilasta 43 oppilaitoksessa. Opetusta tarjotaan kahdeksalla taiteenaloilla: musiikissa, kuvataiteessa, käsityötaiteessa, tanssissa, sirkustaiteessa, teatterissa, mediataiteessa ja sanataiteessa. Kaikissa kaupunkiseudun kahdeksassa kunnassa on mahdollista osallistua taiteen perusopetukseen sekä laajan, että yleisen oppimäärän mukaisesti. Taiteen perusopetuksen tarjonta ja kysyntä ovat suhteellisen vakaita ja opetustarjonnan laatuun ollaan tyytyväisiä. Oppilaitosten rahoitus ja käytössä olevien tilojen soveltuvuus opetukseen ovat keskeisiä haasteita kaikissa kunnissa.

Selvityksen perusteella taiteen perusopetuksen keskeisin kehityskohde Tampereen kaupunkiseudulla on kuntien ja oppilaitosten välisen yhteistyön tiivistäminen. Seudullista yhteistyötä toivotaan erityisesti taiteen perusopetuksen systemaattisemman arviointi- ja kehittämistyön mahdollistamiseksi. Myös henkilöstön osaamisen kehittäminen, oppilaitosten operatiivinen yhteistyö ja seudullisen liikkuvuuden edistäminen olivat toivottuja yhteistyön paikkoja. Toinen, laajemmin koko taiteen perusopetuksen järjestelmää koskeva haaste on tavoitteellisen harrastamisen kysynnän muutokset. Taiteen perusopetuksen järjestelmän kykyä vastata muuttuvaan kysyntään tulisi arvioida. Seudullinen yhteistyö voisi tarjota tähän työkaluja.

Sisällys

Johdanto.....	1
Nykytilakuvauksen lähtökohdat ja tavoitteet.....	1
Selvityksen eteneminen	2
Perustietoa taiteen perusopetuksesta.....	4
Lainsäädännölliset ja yhteiskunnalliset perusteet.....	4
Taiteen perusopetuksen järjestäminen.....	5
Ajankohtaiset valtakunnalliset uudistukset ja hankkeet	5
Taiteen perusopetuksen rahoituksesta yleisesti.....	6
Taiteen perusopetuksen nykytila Tampereen kaupunkiseudulla.....	7
Oppilaitokset	8
Taiteenalat ja oppimäärät.....	9
Oppilaitosten suhde kuntaan.....	9
Henkilökunta	11
Oppilaat.....	13
Tilat	14
Yhteistyö	14
Taiteen perusopetuksen tarjonta ja laatu Tampereen kaupunkiseudulla	15
Opetustarjonnan laatu ja ajantasaisuus	15
Taiteen perusopetuksen tarjonta ja kysyntä	17
Etäopetus.....	19
Taloudellinen saavutettavuus.....	19
Alueellinen saavutettavuus.....	21
Taiteen perusopetuksen tunnettuus ja arvo	21
Taiteen perusopetuksen kehittämisen tulevaisuuskuvia	22
Haastatteluissa esiin nousseet kehitystarpeet.....	23
Seudullisen yhteistyön mahdollisuudet.....	24
Muuttuva harrastaminen ja taiteen perusopetus tulevaisuudessa	27
Johtopäätökset	29
Toimenpide-ehdotukset	31
Liitteet	34
Liite 1. Kyselylomake.....	34
Liite 2. Taiteen perusopetuksen nykytilakuvauksen haastateltavat	35
Liite 3. Haastattelukysymykset rehtoreille	35
Liite 4. Haastattelukysymykset sivistys-, kulttuuri- ja vapaa-aikajohtajille.....	37
Liite 5. Tampereen kaupunkiseudun kunnissa toimivat taiteen perusopetuksen oppilaitokset	39

Johdanto

Nykytilakuvauksen lähtökohdat ja tavoitteet

Tämän nykytilakuvauksen tarkoituksena on selvittää, miten taiteen perusopetusta järjestetään Tampereen kaupunkiseudulla ja mitkä ovat sen keskeisimpiä kehitystarpeita. Tampereen kaupunkiseutu on kahdeksan kunnan vapaaehtoinen yhteenliittymä, jonka yhteistyötä organisoii Tampereen kaupunkiseudun kuntayhtymä. Tampereen kaupunkiseudun muodostavat Kangasala, Lempäälä, Nokia, Orivesi, Pirkkala, Tampere, Vesilahti ja Ylöjärvi. Vuonna 2018 kuntayhtymän hyvinvointipalveluiden työryhmän toteuttamassa seutuopistoarvioinnissa todettiin taiteen perusopetuksen nykytilan vaativan lisäselvitystä. Tampereen kaupunkiseudun seutuhallitus on antanut hyvinvointipalveluiden työryhmälle tehtäväksi laatia nykytilakuvaus taiteen perusopetuksen järjestämisen tavoista ja muodoista kaupunkiseudulla. Nykytilakuvauksen tavoitteena on tuottaa tutkittua tietoa taiteen perusopetuksen järjestämisestä, laadusta ja saavutettavuudesta kaupunkiseudun kunnissa. Erityisiä painopisteitä selvitystyössä ovat taiteen perusopetuksen tarjonta, kysyntä ja arvo kunnissa sekä seudullisen kehittämisen ja yhteistyön mahdollisuudet.

Tutkittua tietoa taiteen perusopetuksesta on sen vakiintuneeseen asemaan nähden vähän (ks. Hanifi 2008.) Tampereen kaupunkiseudulla tai yksittäisissä kaupunkiseudun kunnissa järjestettävästä taiteen perusopetuksesta ei ole aikaisemmin tehty selvitystyötä. Vaikka valtakunnallisesti tutkimus- ja tilastotietoa on jonkin verran saatavilla, on yksittäisiin kuntiin ja tässä tapauksessa kaupunkiseutuun keskittyminen tarpeellista. Nykytilan kartoittaminen kuntien ja seudun erityispiirteet huomioiden on tärkeä askel taiteen perusopetuksen kehittämiseksi.

Vaikka paikalliset käytännöt ovat jääneet vähälle huomiolle, on taiteen ja kulttuurin sekä siinä sivussa taiteen perusopetuksenkin saavutettavuus ollut viime vuosina merkittävä tutkimuskohde. Valtakunnallisella tasolla Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014) on tehnyt selvityksen taiteen ja kulttuurin saavutettavuudesta ja Aluehallintovirasto (2014) taiteen perusopetuksen alueellisesta saavutettavuudesta. SATA – saavutettavaa lastenkulttuuria -hanke (Helén, 2016) on tarkastellut lastenkulttuurin ja taiteen perusopetuksen saavutettavuutta erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten näkökulmasta. Viimeisimpänä Taideyliopiston koordinoiman ArtsEqual -hankkeen tutkimusryhmä on julkaissut artikkelin ja toimenpidesuosituksen taiteen perusopetuksen saavutettavuuden lisäämisestä (Juntunen & Kivijärvi 2019; Laes ym. 2018). Tässä nykytilakuvauksessa käsitellään myös taiteen

perusopetuksen saavutettavuutta lähinnä taloudellisen ja alueellisen saavutettavuuden näkökulmista.

Selvityksen keskiössä ovat paikalliset käytännöt ja kokonaiskuvan luominen taiteen perusopetuksesta kaupunkiseudun alueella, mutta tiedon tuottaminen taiteen perusopetuksesta palvelee myös laajempaa tarkoitusta. Haanpää, Manu ja Siltanen (2020, 64) ehdottavat, että kattavampi tilastointi taiteen perusopetuksen järjestämästä paikallisesta kulttuuritoiminnasta toisi syvempää tietoa taiteen perusopetuksen vaikuttavuudesta. Myös Suominen (2019) korostaa tarvetta systemaattiselle tiedonkeruulle taiteen perusopetuksen ”toteutumisesta, erityisyydestä sekä sen suorista ja epäsuorista kulttuurisista ja koulutuksellisista vaikutuksista” (Suominen 2019, 20).

Tavallisesti taiteen perusopetusta koskevat selvitykset ja tilastoinnit on tehty joko valtakunnallisesti tai yhteen kaupunkiin keskittyen (esim. Salmenoja, 2018; Vismanen ym. 2016). Koska nyt kyseessä on seudullinen selvitys, joka tarkastelee saman järjestelmän käytännön toimintaa kahdeksassa erilaisessa kunnassa, ei vertailu kuntien välillä ole aina mielekästä. On otettava huomioon kuntien erilaiset olosuhteet ja lähtökohdat, jotka suorasti tai epäsuorasti vaikuttavat taiteen perusopetukseen. Esimerkiksi alueellisesta saavutettavuudesta puhuttaessa ei voida mielekkäästi verrata keskenään kuntia, joissa asumistiheys, kulkuyhteydet ja liikkumisen tavat ovat lähtökohtaisesti erilaisia. Seudullinen tarkastelu voi kuitenkin tuottaa arvokasta tietoa siitä, miten taiteen perusopetuksen järjestämiseen, arviointiin ja vaikuttavuuteen liittyvää kuntienvälistä yhteistyötä voisi kehittää.

Selvityksen eteneminen

Selvitys on luonteeltaan pääasiassa laadullinen, mutta nykytilan kartoittamisessa käytetään myös määrällisiä mittareita. Tutkimusote on kartoittava enemmän kuin vertaileva, ja sen tavoitteena on luoda kattava kokonaiskuva kaupunkiseudulla järjestettävästä taiteen perusopetuksesta ottaen huomioon seudun ja kuntien erityiset kontekstit. Pyrkimyksenä on pohtia, minkälaisia kehityskohteita ja tulevaisuudennäkymiä taiteen perusopetuksessa kaupunkiseudulla on ja minkälaisia yhteistyön mahdollisuuksia niihin liittyy.

Nykytilakuvauksen aineisto on kerätty taiteen perusopetuksen oppilaitoksille suunnatulla vuosikertomuskyselyllä, jolla hankittiin vertailukelpoista yleistietoa taiteen perusopetuksen järjestämisestä kunnittain ja oppilaitoksittain. Lisäksi selvitystä varten on haastateltu Tampereen kaupunkiseudun kuntien sivistys-, kulttuuri- ja vapaa-aikajohtajia sekä taiteen

perusopetusta tarjoavien oppilaitosten rehtoreita. Haastattelut ovat luonteeltaan puolistrukturoituja – kaikille haastateltaville on esitetty kysymyksiä samoista aiheista, mutta tilaa on ollut myös vapaamuotoisuudelle ja esiin nouseviin huomioihin tarttumiselle. Kyselyiden ja haastatteluiden lisäksi on järjestetty työpaja, jossa kartoitettiin taiteen perusopetuksen tulevaisuuskuva ja tahtotilaa sekä seudullisesti että kunnittain.

Kyselyyn vastasi 41 kaupunkiseudun 43 oppilaitoksesta. Kysely oli tarkoitettu vastattavaksi jokaisen kaupunkiseudun kunnan taiteen perusopetuksen kohdalta erikseen, eikä kaikilta useassa kunnassa toimivilta oppilaitoksilta saatu kaikkien kuntien osalta vastauksia. Osaan kysymyksistä oli myös vastattu keskenään ristiriitaisella tavalla. Näistä seikoista johtuen joitakin kyselyn tuloksista ei voitu mielekkäästi esittää tässä selvityksessä. Joistakin oppilaitoksista oli kuitenkin saatavilla tietoja niiden omista vuosikertomusjulkaisuista ja verkkosivuilta. Näitä tietoja on käytetty täydentämään kyselyaineistoa niiltä osin, kun se on mahdollista.

Tämä raportti jäsentyy siten, että tätä johdantoa seuraavassa luvussa käsitellään taiteen perusopetusta yleisellä tasolla. Luvussa luodaan katsaus taiteen perusopetuksen lainsäädännöllisiin ja yhteiskunnallisiin perusteisiin, kuten lakiin taiteen perusopetuksesta. Taiteen perusopetuksen taloudellisiin ulottuvuuksiin syventyminen ei ole tarkoituksenmukaista tämän selvityksen tavoitteiden kannalta, mutta rahoitusta käsitellään toisessa luvussa yleisesti, kuvaillen rahoitusjärjestelmän pääpiirteet ja erilaiset rahoitusmuodot. Luvun lopuksi tarkastellaan ajankohtaisia valtakunnallisia uudistuksia sekä tutkimus- ja kehityshankkeita taiteen perusopetuksen kentällä.

Kolmannessa luvussa selvitetään, miten taiteen perusopetusta järjestetään kaupunkiseudun kunnissa. Kuntien opetustarjontaa tarkastellaan sekä määrällisesti, että laadullisesti. Luvussa kartoitetaan oppilaitosten määrät kunnittain ja sitä, mitkä tahot oppilaitoksia ylläpitävät. Lisäksi tarkastellaan eri taiteenalojen ja oppimäärien edustusta kunnittain. Luvussa esitellään taiteen perusopetukseen osallistuvien oppilaiden määrät ikäryhmittäin, sukupuolittain ja taiteenaloittain. Seuraavaksi käsitellään eri oppilaitosten ja kuntien käytössä olevia opetustiloja ja niiden laatua. Luvun päätteeksi tarkastellaan vielä tällä hetkellä taiteen perusopetuksen parissa tehtävää yhteistyötä kaupunkiseudulla.

Neljännessä luvussa arvioidaan taiteen perusopetuksen tarjontaa, saavutettavuutta ja arvoa Tampereen kaupunkiseudulla. Saavutettavuutta voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta, ja kevään 2020 poikkeuksellinen pandemia-aika tuo siihen lisää ulottuvuuksia. Luvussa kartoitetaan taiteen perusopetuksen tarjontaa ja kysyntää

tarkastelemalla oppilaiden osuutta ikäluokasta. Taloudellista ja alueellista saavutettavuutta pohditaan haastatteluaineistojen perusteella. Luvussa kartoitetaan myös poikkeusajan opetusratkaisuja eri oppilaitoksissa ja kunnissa. Lopuksi käsitellään taiteen perusopetuksen tunnettuutta ja merkitystä kunnissa.

Viides luku käsittelee taiteen perusopetuksen kehittämisen tulevaisuuskuvia ja se perustuu haastattelujen lisäksi työpajassa kerättyyn aineistoon. Luvussa tarkastellaan seudullisen yhteistyön tarvetta ja mahdollisuuksia sekä taiteen perusopetuksen tulevaisuutta tavoitteellisen harrastamisen kysynnän näkökulmasta. Tulevaisuuden näkymiä kartoitetaan sekä seudullisesti, että yksittäisten kuntien osalta. Seudullista ja kunnallista tahtotilaa heijastellaan haastatteluissa esiin tulleisiin haasteisiin ja kehityskohteisiin.

Kuudes luku toimii yhteenvetona nykytilakuvaukselle ja siinä on tarkoitus arvioida taiteen perusopetusta kaupunkiseudulla kokonaisuutena. Viimeisessä luvussa esitellään nykytilakuvauksen ja tulevaisuustyöpajassa heränneiden kehitysehdotusten pohjalta tehdyt toimenpide-ehdotukset. Toimenpide-ehdotukset ovat konkreettisia toimia kaupunkiseudulla järjestettävän taiteen perusopetuksen keskeisimpien kehitystarpeiden ratkaisemiseksi. Raportin liitteenä ovat kyselylomake, haastattelurungot, lista haastateltavista ja lista Tampereen kaupunkiseudulla toimivista taiteen perusopetuksen oppilaitoksista.

Perustietoa taiteen perusopetuksesta

Taiteen perusopetus on pääasiallisesti lapsille ja nuorille tarkoitettua, tavoitteellista taiteen opetusta. Sen tarkoituksena on antaa oppilaille valmiuksia ilmaista itseään ja hakeutua kyseessä olevan taiteenalan ammatilliseen ja korkea-asteen koulutukseen (Laki taiteen perusopetuksesta 633/1998). Tässä luvussa esitellään taiteen perusopetuksen lainsäädännölliset ja yhteiskunnalliset perusteet, taiteen perusopetuksen järjestämisen tavat ja ajankohtaiset valtakunnalliset uudistukset. Lisäksi luodaan katsaus taiteen perusopetuksen rahoitukseen yleisellä tasolla.

Lainsäädännölliset ja yhteiskunnalliset perusteet

Taiteen perusopetuksen järjestämistä ohjaavat laki (633/1998) ja asetus (813/1998) taiteen perusopetuksesta sekä opetussuunnitelma, jonka pohjana ovat Opetushallituksen taiteen perusopetuksen kansallisen opetussuunnitelman perusteet. Laki taiteen perusopetuksesta määrittelee taiteen perusopetuksen olevan ”tavoitteellista tasolta toiselle etenevää ensisijaisesti lapsille ja nuorille järjestettävää eri taiteenalojen opetusta” (633/1998). Opetushallitus päättää edellä mainitun lain 5§:n mukaan taiteen perusopetuksen tavoitteista

ja keskeisistä sisällöistä taiteenaloittain. Nämä tavoitteita ja sisältöjä koskevat määräykset muodostavat kansalliset opetussuunnitelman perusteet.

Opetussuunnitelman perusteet on jaettu yleiseen ja laajaan oppimäärään. Perusteet koskevat nykyisellään yhdeksää taiteenalaa: arkkitehtuuria, kuvataidetta, käsityötä, mediataiteita, musiikkia, sanataidetta, sirkustaidetta, tanssia ja teatteritaidetta. Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän laajuus on 1300 tuntia, josta perusopintojen osuus on 800 ja syventävien opintojen osuus 500 tuntia. Yleisen oppimäärän laajuus on 500 tuntia, josta yhteisiä opintoja on 300 tuntia ja teemaopintoja 200 tuntia. (Opetushallitus 2017.)

Taiteen perusopetuksen järjestäminen

Lain mukaan taiteen perusopetusta voi järjestää kunta, tai asianomaisen ministeriön luvalla kuntayhtymä, säätiö tai rekisteröity yhteisö. Ministeriön päätöksellä taiteen perusopetusta voidaan järjestää myös valtion oppilaitoksessa. (Laki taiteen perusopetuksesta 633/1998, 2§.) Taiteen perusopetusta järjestetään kunnissa pääasiallisesti kolmella eri tavalla: kunnallisissa oppilaitoksissa, ostopalveluna toisen kunnan oppilaitoksesta tai avustamalla yksityisiä toimijoita (Renko & Ruusuvirta 2018, 60).

Jos kunnassa järjestetään taiteen perusopetusta kunnan koulutuksen järjestämisluvalla, on kunta tällöin vastuussa oppilaitoksen opetussuunnitelman hyväksymisestä ja toiminnan lainmukaisuudesta (Suominen 2019, 43). Koulutuksen järjestämisluvan saadakseen opetuksen järjestäjällä on oltava ammatilliset ja taloudelliset valmiudet opetuksen asianmukaiseen järjestämiseen. Taiteen perusopetusta ei saa järjestää taloudellisen voiton tavoittelemiseksi. Järjestämisluvan saamiseksi on myös osoitettava opetuksen tarpeellisuus. (Asetus taiteen perusopetuksesta 813/1998, 4§; Laki taiteen perusopetuksesta 633/1998, 3§.)

Ajankohtaiset valtakunnalliset uudistukset ja hankkeet

Kuten johdannossa todettiin, on taiteen perusopetuksesta saatavilla järjestelmän vakiintuneisuuteen nähden huomattavan vähän tutkimus- ja tilastotietoa. Viime vuosina tietopohjaa on kuitenkin alettu vahvistaa erilaisilla tiedonkeruilla, tutkimuksilla ja kehityshankkeilla. Seuraavaksi tarkastellaan näitä ajankohtaisia hankkeita ja taiteen perusopetuksen järjestelmää koskevia uudistuksia.

Konkreettisin opetukseen vaikuttava uudistus liittyy taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmiin. Opetushallitus on uudistanut taiteen perusopetuksen

opetussuunnitelmien perusteet vuonna 2017. Uudet oppilaitoskohtaiset opetussuunnitelmat on otettu käyttöön syksystä 2018 lähtien, ja vanhojen opetussuunnitelmien mukaan voivat opintonsa suorittaa vain ennen uusien opetussuunnitelmien käyttöönottoa aloittaneet oppilaat oppilaitoksen luvalla. (Opetushallitus 2017.) Opetussuunnitelmien perusteiden uudistuksessa keskeisimpiä muutoksia olivat oppimisen arvioinnin yhtenäistäminen ja mukauttaminen ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman sisällyttäminen opetussuunnitelmaan. Myös oppimäärien rakennetta ja tavoitteita sekä taiteen perusopetuksen yleisiä tavoitteita uudistettiin. (Kauppinen & Hartikainen 2017.)

Taiteen perusopetuksen järjestelmän toimivuutta on viimeksi tarkasteltu rahoituksen näkökulmasta. Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkaissut selvityksen taiteen perusopetuksen rahoitusjärjestelmän uudistamistarpeista vuonna 2019. Selvityksen tavoitteena oli kartoittaa, miten rahoitusjärjestelmää voitaisiin ajantasaistaa ja selkeyttää turvaten samalla taiteen perusopetuksen saatavuus. (Suominen 2019.) Suomen selvityksen seurauksena rahoitusjärjestelmän epäjohtonmukaisuuksia korjattiin lisäämällä taiteen perusopetuksen valtionosuuksien kokonaisrahoitusta. Tämän uudistuksen myötä 13 uutta oppilaitosta sai taiteen perusopetuksen järjestämisluvan ja viiden järjestäjän lupaa laajennettiin (Valtioneuvosto 2019).

Vuonna 2019 Opetus- ja kulttuuriministeriö on sisällyttänyt taiteen perusopetuksen kansalliseen Opettajat ja rehtorit Suomessa –tiedonkeruuseen muiden koulutusmuotojen rinnalle (Suominen 2019, 20). Valtakunnallisten selvitysten lisäksi taiteen perusopetus on parhaillaan myös akateemisen tutkimuksen kohteena. Taideyliopiston ArtsEqual –hanke (2015-2021) tutkii taidetta julkisena palveluna ja sen vaikutuksia hyvinvointiin ja yhteiskunnalliseen tasa-arvoon. Yksi hankkeen tutkimusryhmistä keskittyy taiteen perusopetukseen, sen inklusiivisuuteen ja saavutettavuuteen. Ryhmä tutkii, kenelle taiteen perusopetus on suunnattu ja kenen ehdoilla sitä järjestetään ja kehitetään. Lisäksi vuonna 2019 on käynnistynyt Kestävä taiteen perusopetus –hanke, jota koordinoivat Taiteen perusopetusliitto ja OKKA-säätiö. Hankkeen tavoitteena on luoda kestävyyskriteerit taiteen perusopetuksen oppilaitosten itsearvioinnin ja toiminnan kehittämisen tueksi.

Taiteen perusopetuksen rahoituksesta yleisesti

Taiteen perusopetuksen valtionosuusrahoitus koostuu kahdesta erillisestä osasta: asukasmäärän ja opetustuntimäärän perusteella myönnettävästä rahoituksesta. Asukasmäärän perusteella rahoitettava taiteen perusopetus lasketaan osaksi kuntien

peruspalvelujen valtionosuutta. (Opetushallitus 2020a). Taiteen perusopetuksen rahoituksen määrä määräytyy peruspalvelujen valtionosuudessa siten, että taiteen perusopetuksen perushinta kerrotaan kunnan asukasmäärällä. Tästä ja muista kuntien peruspalveluiden rahoituksesta valtion rahoitusosuus on 34,08 prosenttia. (Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta 1704/2009).

Opetustuntikohtaista valtionosuutta saadaksesi on oppilaitoksella oltava opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämä koulutuksen järjestämislupa. Tämän luvan saanut opetuksen järjestäjä voi saada ”valtionosuutta opetustuntikohtaisen taiteen perusopetuksen käyttökustannuksiin 57 prosenttia euromäärästä, joka saadaan, kun koulutuksen järjestäjälle valtionosuuden laskemisen perusteeksi mainittua opetusta varten vahvistettu opetustuntimäärä kerrotaan opetustuntia kohden määrättyllä yksikköhinnalla” (Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1705/2009, 20§; ks. myös Opetushallitus 2020a.)

Valtionosuuksien lisäksi taiteen perusopetusta järjestävät oppilaitokset voivat saada tukia tai muita toiminnan avustuksia kunnalta. Kunnat voivat tukea oppilaitoksia esimerkiksi suorilla vuosittaisilla avustuksilla, oppilaskohtaisilla avustussummilla tai epäsuoremmin tilavuokrien alennuksilla tai kokonaan ilmaisilla tiloilla. Kuntien taiteen perusopetuksen oppilaitoksille kohdistamat tukikäytännöt vaihtelevat kunnasta toiseen eikä niistä ole yhtenäistä tilastointia.

YHTEENVETO

- ❖ Taiteen perusopetuksen järjestämistä ohjaavat laki ja asetus taiteen perusopetuksesta sekä kansallisen opetussuunnitelman perusteet
- ❖ Oppilaitosten opetussuunnitelmat pohjautuvat Opetushallituksen asettamiin taiteen perusopetuksen kansallisen opetussuunnitelman perusteisiin
- ❖ Taiteen perusopetusta voi järjestää kunta, kuntayhtymä, säätiö tai rekisteröity yhteisö
- ❖ Tutkimus- ja tilastotietoa taiteen perusopetuksesta on tähän asti ollut heikosti, mutta viime vuosina tietopohjaa on alettu vahvistaa

Taiteen perusopetuksen nykytila Tampereen kaupunkiseudulla

Taiteen perusopetuksen järjestäminen Tampereen kaupunkiseudulla tapahtuu sekä kuntien omissa, että yksityisissä oppilaitoksissa. Tässä luvussa esitellään ensin kaupunkiseudun

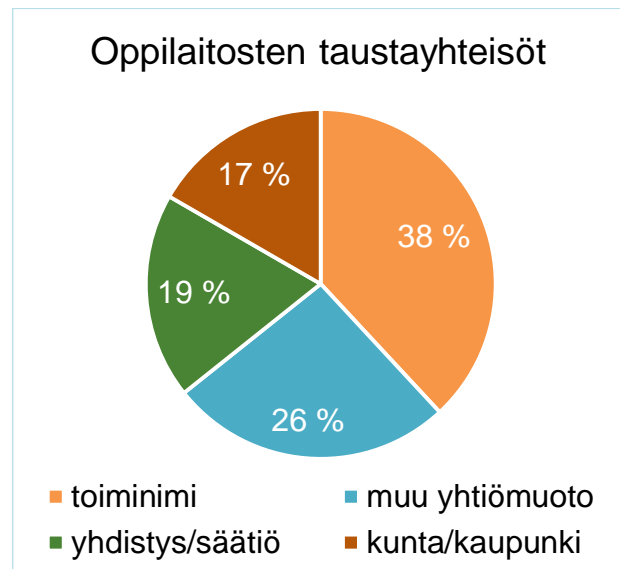
alueella toimivat oppilaitokset, niiden tarjoamat oppimäärät ja taiteenalat. Sitten tarkastellaan kuntien tukikäytäntöjä suhteessa oppilaitoksiin. Seuraavaksi luvussa käsitellään oppilaitoksissa työskentelevän henkilökunnan määrää, opettajien työsopimuksia ja rehtoreiden kelpoisuutta. Seuraavaksi tarkastellaan sitä, kuinka paljon taiteen perusopetuksen oppilaitoksissa on kokonaisuudessaan, kunnittain ja taiteenaloittain. Lisäksi kartoitetaan oppilaitosten ikä- ja sukupuolijakaumaa. Oppilaitosten käytössä olevia tiloja arvioidaan niiden riittävyyden ja taiteen perusopetukseen soveltuvuuden osalta. Lopuksi käsitellään Tampereen kaupunkiseudun kuntien ja oppilaitosten tämänhetkisiä yhteistyökäytäntöjä.

Oppilaitokset

Tampereen kaupunkiseudulla toimii 43 taiteen perusopetusta tarjoavaa oppilaitosta, joista kuudella on toimintaa kahdessa tai useammassa kunnassa. Jos oppilaitosten määrä lasketaan siten, että jokaisessa kunnassa toimivat oppilaitokset lasketaan erikseen ottaen lukuun myös kuntien väliset päällekkäisyydet, on oppilaitoksia 60. Kaupunkiseudun kunnissa toimivista oppilaitoksista 45 prosentilla on useampi toimipiste samassa kunnassa ja 41 prosentilla on toimipiste tai toimipisteitä myös oman kunnan ulkopuolella.

Kunta	Oppilaitoksia	Asukasluku (2019)
Tampere	31	238 221
Nokia	5	33 934
Ylöjärvi	7	33 234
Kangasala	4	31 867
Lempäälä	5	23 529
Pirkkala	2	19 620
Orivesi	4	9 168
Vesilahti	2	4 359

Taulukko 1. Oppilaitosten määrä kunnissa

Kaavio 1. Oppilaitosten taustayhteisöt

Taiteen perusopetusta järjestävien oppilaitosten taustayhteisönä toimii Tampereen kaupunkiseudulla useimmiten yksityinen elinkeinonharjoittaja, joita on 39 prosenttia oppilaitoksista. Toiseksi eniten taustayhteisöissä oli muita yhtiömuotoja, kuten osakeyhtiöitä ja osuuskuntia. Yhdistyksiä ja säätiöitä oli 19 prosenttia ja kuntien tai kaupunkien osuus

taiteen perusopetuksen järjestäjistä on 15 prosenttia. Kuntien tai kaupunkien omistamista oppilaitoksista kaikki oppilaitokset eivät kuitenkaan ole Tampereen kaupunkiseudun kuntien omistamia, vaan esimerkiksi Orivedellä toimivan Merikanto-opiston taustayhteisö on Virtain kaupunki. Taustayhteisöjen laskennassa kukin oppilaitos on huomioitu vain kerran, vaikka se toimisi monessa kunnassa, sillä taustayhteisöjä on kuitenkin vain yksi, vaikka toimipisteitä olisikin monia. Tässä yhteydessä on huomioitava, että Tampereella taustayhteisöjen jakauma eroaa muista kunnista siltä osin, että yksityisiä elinkeinonharjoittajia ja muita yhtiömuotoja on taustayhteisöinä eniten, noin kaksi kolmasosaa oppilaitoksista. Muissa kunnissa oppilaitoksia on vähemmän ja taustayhteisöjen jakauma tasaisempi.

Taiteenalat ja oppimäärät

Tampereen kaupunkiseudulla tarjotaan taiteen perusopetusta kahdeksalla taiteenalalla: musiikissa, tanssi-, käsityö-, sirkus-, media-, sana-, teatteri- ja kuvataiteessa. Arkkitehtuuria lukuun ottamatta siis kaikkia taiteen perusopetuksen taiteenaloja on saatavilla kaupunkiseudun kunnissa. Yleistä oppimäärää voi opiskella 31 oppilaitoksessa, laajaa 19 oppilaitoksessa ja kumpaakin 11 oppilaitoksessa. Musiikkia, kuvataidetta ja käsityötaidetta opetetaan kaikissa kaupunkiseudun kunnissa. Sirkus- ja sanataidetta on tarjolla ainoastaan Tampereella ja uusinta taiteenalaa, mediataidetta, vain Nokialla ja Pirkkalassa.

	Musiikki	Tanssi	Kuvataide	Käsityö	Sirkus	Mediataide	Sanataide	Teatteri
Kangasala	●	●	●	●				
Lempäälä	●	●	●	●				●
Nokia	●	●	●	●		●		●
Orivesi	●	●	●	●				
Pirkkala	●	●	●	●		●		●
Tampere	●	●	●	●	●		●	●
Vesilahti	●		●	●				
Ylöjärvi	●	●	●	●				●

Taulukko 2. Taiteenalat kunnittain

Oppilaitosten suhde kuntaan

Kaupunkiseudun kunnilla on keskenään hyvin erilaisia käytäntöjä suhteessa alueella toimiviin taiteen perusopetuksen oppilaitoksiin. Osa tukikäytännöistä perustuu kauan sitten tehtyihin sopimuksiin ja niihin kaivattiin haastattelujen perusteella päivitystä ja objektiivista

arviointia. Monilla kunnilla oli yleisesti lasten ja nuorten harrastustoiminnalle tai hyvinvointia edistävälle toiminnalle osoitettuja tukia, esimerkiksi tilavuokrien alennuksia. Nämä tuet kohdistuivat siis myös taiteen perusopetukseen, vaikka niitä ei oltu erikseen siihen korvamerkitty. Kuntien omat kansalaisopistot sisältyvät kuntien talousarvioon ja ovat siten erilaisessa asemassa suhteessa yksityisiin oppilaitoksiin.

Tampereen kaupunkiseudulla toimii kaksi taiteen perusopetusta ja vapaata sivistystyötä järjestävää seutuopistoa. Toinen näistä on Nokian, Pirkkalan, Lempäälän ja Vesilahden yhteinen kansalaisopisto Pirkan opisto, jossa Nokia toimii isäntäkuntana. Kunnat, joissa Pirkan opisto toimii, tilaavat sopimuksen pohjalta taiteen perusopetuksen tunnit vuosittain ja maksavat myös omassa kunnassaan sijaitsevien opetustilojen vuokrat. Toinen seutuopisto, Tampereen seudun työväenopisto toimii Tampereen ja Ylöjärven yhteistoimintasopimuksen pohjalta molempien kaupunkien alueella. Tampere toimii Tampereen seudun työväenopiston vastuukuntana.

Kangasalla useimmille taiteen perusopetusta järjestäville oppilaitoksille maksetaan suoraa vuosittaista tukea. Käsiyö- ja muotoilukoulu Näpsää lukuun ottamatta kaikki oppilaitokset saavat myös joko alennusta tilavuokristaan tai tilat kokonaan veloituksetta. Näpsälle Kangasalla maksettava avustus on kuitenkin mitoitettu kattamaan myös vuokratulot. Näiden tukikäytäntöjen lisäksi Kangasala maksaa myös Tampereen konservatoriolle viidentoista kangasalalaisen oppilaspaikasta tietyn summan vuosittain.

Lempäälä tilaa taiteen perusopetuksen opetustunteja Pirkan opistolta. Lisäksi Lempäälä on osoittanut tietyn avustussumman osalle muista oppilaitoksista. Taiteen perusopetusta tarjoavat oppilaitokset, kuten muutkin harrastustoimintaa järjestävät toimijat saavat tilavuokristaan 50 prosentin alennuksen. Lempäälä tukee alle 18-vuotiaiden lempääläläisten osallistumista taiteen perusopetukseen myös muissa kunnissa erikseen haettavilla avustuksilla.

Nokia toimii Pirkan opiston isäntäkuntana, jolloin opisto kuuluu Nokian kaupungin talousarvioon. Nokialla ei ole varsinaisia tukia muille taiteen perusopetuksen oppilaitoksille, mutta Lempäälän tapaan 50 prosentin tilavuokra-alennus koskee kaikkia harrastustoimijoita. Kun Pirkan opistossa loppui käsiyötaiteen perusopetus vuonna 2018, siirtyivät oppilaat Käsiyö- ja muotoilukoulu Näpsän suorittamaan opintonsa loppuun. Nokian kaupunki maksaa siirtyneiden oppilaiden osalta tietyn vuosittaisen summan siihen asti, että opintokokonaisuus on suoritettu. Siirtymästä aiheutuneesta työstä maksettiin myös kertakorvaus.

Orivedellä on oma kansalaisopisto, joka järjestää taiteen perusopetusta. Lisäksi taiteen perusopetusta tilataan ostopalveluna Merikanto-opistolta, jonka kotipaikka on Virrat. Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsälle Orivesi tarjoaa tilat veloituksetta.

Pirkkalassa Pirkan opisto on pääasiallinen taiteen perusopetuksen järjestäjä, jolta opetustunnit tilataan. Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsälle maksetaan vuosittain tietty avustus ja tarjotaan tilat veloituksetta.

Tampereen kaupungilla on käytössään kumppanuusavustusjärjestelmä, jossa tietyille oppilaitoksille maksetaan avustusta vuosittain sivistys- ja kulttuurilautakunnan päätöksellä. Lisäksi Tampereella toimii kaupungin oma kansalaisopisto, joka järjestää taiteen perusopetusta. Tampereella ei kumppanuusavustusten lisäksi ole muille taiteen perusopetuksen oppilaitoksille osoitettuja tukia, kuten tilavuokrien alennuksia.

Vesilahti tilaa taiteen perusopetuksen opetustunnit Pirkan opistolta ja tarjoaa Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsälle maksuttomat tilat ja tietyn vuosittaisen avustuksen.

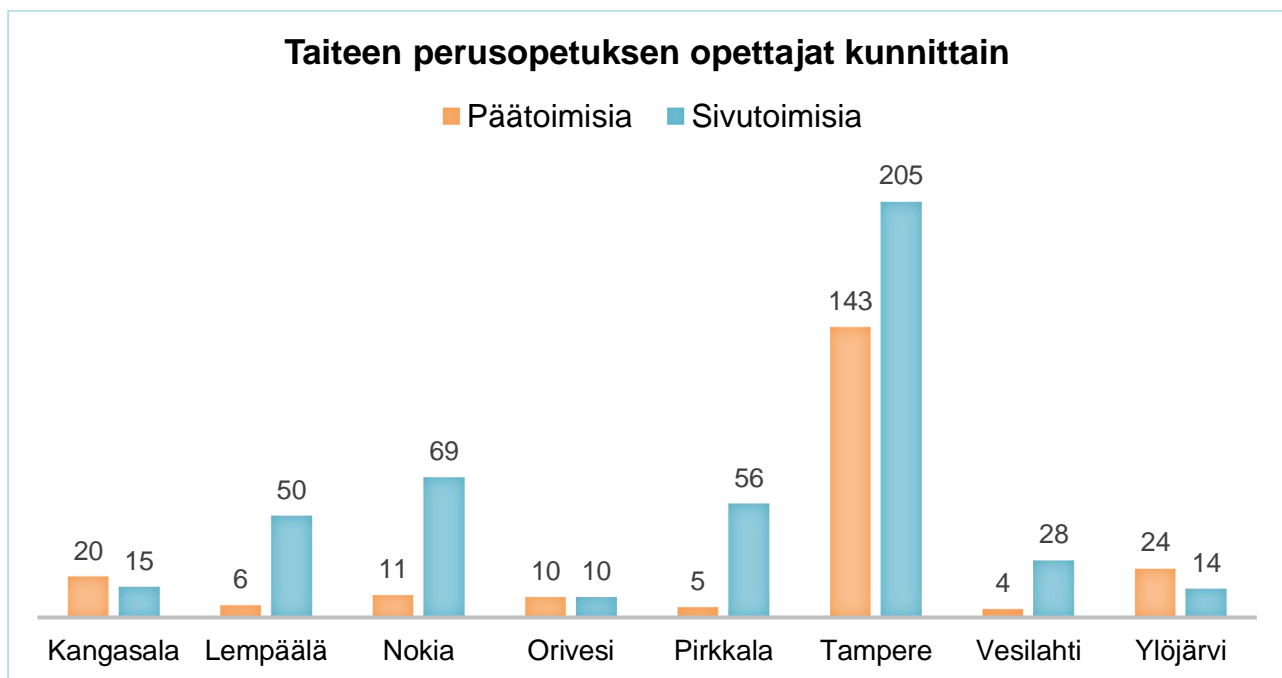
Ylöjärvellä on kaupungin oma kuvataideoppilaitos ja lisäksi kaupungin talousarvioon kuuluvat Pirkanmaan musiikkiopisto ja Tampereen seudun työväenopisto. Muilla oppilaitoksilla on maksuttomat tilat tai alennetut tilavuokrat. Näpsää tuetaan tietyllä summalla oppilaspaikkakohtaisesti.

Tampereen kaupunkiseudun kunnilla on monenlaisia käytäntöjä taiteen perusopetuksen oppilaitosten tukemisessa. Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsällä on lähes kaikissa kunnissa erityinen asema avustusten suhteen. Tämä johtuu haastatteluiden perusteella Näpsän ja tämän taustayhteisön Taito Pirkanmaa ry:n pitkästä historiasta kunnissa. Näpsä on Suomen vanhin ja suurin käsityökoulu ja se on järjestänyt taiteen perusopetusta vuodesta 1990. Muiden oppilaitosten osalta tukikäytännöt ovat kirjavia eikä avustussummien tai tilajärjestelyiden määräytymiseen ole kunnissa kovin selkeitä kriteereitä. Kuntien omilla ja suurilla oppilaitoksilla on tämän katsauksen perusteella vakain asema kuntien avustusten suhteen.

Henkilökunta

Oppilaitosten henkilökunnan kokonaismäärän vertailu ei ole tässä yhteydessä mielekäästä, koska osa taiteen perusopetusta tarjoavista oppilaitoksista on kansalaisopistoja, joista ei mahdollista erotella yksinomaan taiteen perusopetuksen parissa työskenteleviä henkilöitä. Sen lisäksi hallinnollista henkilökuntaa ei usein ole pienissä oppilaitoksissa erikseen, vaan

opetushenkilökunta tekee opettamisen lisäksi myös hallinnon työtehtäviä. Opettajien määrä vaihtelee lähinnä sen mukaan, kuinka suuresta oppilaitoksesta on kyse. Opettajien saatavuutta tai ammattitaitoa ei koettu ongelmaksi yhdenkään haastattelun yhteydessä, mutta opettajien asema nähtiin haasteellisena joissakin kunnissa. Taiteen perusopetuksen opettajista suurin osa on sivutoimisia. Vakituksessa työsuhteessakin olevat tuntiopettajat joudutaan esimerkiksi Pirkan opistossa lomauttamaan loma-ajoiksi ja palkkaa maksetaan vain toteutuneista opetustunneista. Tuntiopettajien sitouttaminen voi olla hankalaa, kun työtunteja ei ole saatavilla tarpeeksi.

Kaavio 2. Opettajat kunnittain

	Päätoimisia opettajia	Sivutoimisia opettajia	Opettajia yhteensä
Kangasala	20 (57%)	15 (43%)	35
Lempäälä	6 (11%)	50 (89%)	56
Nokia	11 (14%)	69 (86%)	80
Orivesi	10 (50%)	10 (50%)	20
Pirkkala	5 (8%)	56 (92%)	61
Tampere	143 (41%)	205 (59%)	348
Vesilahti	4 (13%)	28 (88%)	32
Ylöjärvi	24 (63%)	14 (37%)	38
Yhteensä	223 (33%)	447 (67%)	670

Taulukko 3. Pää- ja sivutoimiset opettajat

Taiteen perusopetusta järjestävistä oppilaitoksista 69 prosentilla on kelpoinen rehtori. Rehtorin kelpoisuus tarkoittaa taiteen perusopetuksen kohdalla sitä, että rehtorilla on oltava vähintään alan ylempi korkeakoulututkinto ja riittävä opetushallinnon tuntemus (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 986/1998, 2§.) Suurin osa oppilaitoksista, joilla ei ole kelpoista rehtoria, tarjoaa musiikin tai tanssin taiteen perusopetusta. Joissakin näistä oppilaitoksissa rehtori oli parhaillaan tai lähitulevaisuudessa suorittamassa kelpoisuuteen vaadittavia opintoja. Osa vastaajista kertoi, että yhden tai muutaman henkilön järjestämässä opetustoiminnassa ei koeta rehtoriopinnoille tai ylipäätään rehtorille erityistä tarvetta oppilaitoksen toiminnan luonteen vuoksi.

Oppilaat

Oppilaita taiteen perusopetuksessa on Tampereen kaupunkiseudulla noin 7900, joista suurin osa, 86 prosenttia on alle 18-vuotiaita. Kaikista taiteen perusopetukseen osallistuvista oppilaista 77 prosenttia on tyttöjä tai naisia ja 23 prosenttia poikia tai miehiä. Sukupuolijakauma vaihtelee kuitenkin taiteenaloittain siten, että esimerkiksi mediataiteessa yli puolet oppilaista on poikia. Seuraavaksi tasaisin jakauma on musiikissa. Selkeästi vähiten poikia on tanssissa ja käsityötaiteessa.

	Oppilaita	Tyttöjä	Poikia
Kuvataide	1075	85 %	15 %
Käsityötaide	607	91 %	9 %
Mediataide	38	42 %	58 %
Musiikki	3383	63 %	37 %
Sanataide	34	65 %	35 %
Sirkustaide	235	78 %	22 %
Tanssi	1849	95 %	5 %
Teatteri	413	72 %	28 %

Taulukko 4. Oppilaiden sukupuolijakauma taiteenaloittain

Haastatteluissa pohdittiin mahdollisuuksia sukupuolijakauman tasaamiseksi, mutta erityisen vaikuttavia keinoja ei tähän mennessä ole löydetty. Joissakin oppilaitoksissa on nuorempien oppilaiden ryhmiä eriyttämällä ja opetussisältöjä muokkaamalla yritetty saada poikia osallistumaan eri taiteenalojen opetukseen. Myös tiedottamisella ja markkinoinnilla on pyritty purkamaan ennakkoluuloja taiteenalojen sukupuolisidonnaisuuksista. Poikien heikon osallistumisasteen kuitenkin nähtiin olevan yksi taiteen perusopetuksen haasteista, kun taidekasvatusta ei saada tarjottua ikäluokan kesken tasaisesti useammalle.

Tilat

Tampereen kaupunkiseudulla taiteen perusopetusta järjestetään oppilaitosten omien tilojen lisäksi myös kouluissa, kirjastoissa sekä muissa kuntien osoittamissa tiloissa. Tällä hetkellä käytössä oleviin tiloihin oltiin monessa kunnassa tyytyväisiä, mutta noin puolet haastateltavista koki tilojen puutteen olevan keskeinen ongelma taiteen perusopetuksen järjestämisessä. Tiloja on kyllä sinänsä riittävästi useimmissa kunnissa, mutta taiteen perusopetukseen soveltuvia tiloja ei ole tarpeeksi saatavilla. Soveltuvien tilojen puute koski useita taiteenaloja, koska tiloihin ja välineistöön kohdistuvat tarpeet vaihtelevat eri taiteenalojen välillä. Kuvataiteessa tarvitaan erikoisvälineitä, joita ei perusopetuksen kuvataideluokista löydy ja musiikinopetuksessa toivottiin esimerkiksi kahta pianoa, mikä harvoin toteutui koulujen musiikkiluokissa. Koulujen tiloja käytettäessä ongelmaksi muodostuivat myös tilojen muiden iltakäyttäjien suuri määrä ja varastotilojen puute.

Haastateltavat toivoivat, että koulujen ja muiden kunnan rakennusten suunnittelussa otettaisiin huomioon myös taiteen perusopetuksen tarpeet, jotta tiloja voisi käyttää monipuolisesti. Esimerkiksi taideluokkia toivottiin suunniteltavan niin sanotusti vaativamman tahon kriteereillä, eli taiteen perusopetukseen soveltuviksi, koska tällöin ne täyttäisivät sekä koulun että iltakäyttäjien tarpeet. Kouluissa viime vuosina paljastuneet sisäilmaongelmat olivat myös aiheuttaneet joissakin kunnissa ongelmia, kun väistötiloissa ei välttämättä ole edes alkuperäisen tilan tasoisia tiloja saatavilla. Kaiken kaikkiaan tilat olivat yksi keskeisistä haasteista monessa kunnassa.

Yhteistyö

Tampereen kaupunkiseudulla on taiteen perusopetukseen liittyvää yhteistyötä jonkin verran eri toimijoiden välillä. Oppilaitosten ja taiteenalojen välistä yhteistyötä on järjestetty etenkin Tampereella. Yhteisiä produktioita, tapahtumia ja näyttelyitä järjestivät erityisesti isommat oppilaitokset. Yhteistyölle oltiin avoimia, mutta haastateltavat muistuttivat, ettei se saa olla pois oppilaiden opetussuunnitelman mukaisesta opetuksesta tai aiheuttaa liiaksi ylimääräistä työtä opettajille.

Taiteen perusopetuksen järjestämiseen liittyvää seudullista yhteistyötä ei ole sen sijaan juurikaan ollut. Joitakin yksittäisiä kuntien välisiä verkostoja on olemassa, mutta ei yksinomaan taiteen perusopetukseen liittyen. Osa haastateltavista koki tarpeen seudulliselle yhteistyöfoorumille, ainakin isojen muutosten, kuten opetussuunnitelmien tarkistamisen aikaan. Tällöin päällekkäisen työn tekemiseltä vältyttäisiin ja työkuormaa

voitaisiin jakaa tasaisemmin kuntien välille. Kuntien sisäisiä yhteistyön rakenteita on jonkin verran. Tampereella on vakiintunut taiteen perusopetuksen ohjausryhmä ja Kangasalle on perustettu vastaava rakenne tänä vuonna. Lisäksi Pirkan opistolla on oma ohjausryhmänsä, joka toimii neuvoa antavana elimenä ja yhteyslinkkinä kuntien päätöksentekoon.

Yhteistyötä toivottiin kunnissa esimerkiksi opetustarjonnan tehostamiseksi, opetuksen laadun arvioimiseksi ja opettajien suunnittelutyön tueksi. Opetustarjonnan osalta yhteistyö voisi tarjota mahdollisuuksia taiteenalojen keskittämiseksi siten, että opetusresursseja voitaisiin käyttää tehokkaammin. Opetuksen kehitys-, laadunvalvonta- ja arviointiyhteistyötä pohdittiin monessa haastattelussa mahdollisuutena tuoda taiteen perusopetuksen kehittäminen vahvemmin esiin. Tällä hetkellä henkilökunnalla ei aina ole aikaa tai mahdollisuuksia toiminnan kehittämiseen opetustyön lisäksi. Tähän liittyen myös opettajien yhteistyötä kuntien sisällä tai välillä toivottiin hyvien käytäntöjen ja suunnittelutyön jakamiseksi.

YHTEENVETO

- ❖ Taiteen perusopetusta järjestää kaupunkiseudulla 43 oppilaitosta kahdeksalla taiteenalalla
- ❖ Kuntien oppilaitoksille osoittamat tukikäytännöt ovat vaihtelevia, yleisimmät tukimuodot ovat tilavuokran alennukset ja suorat avustussummat
- ❖ Opettajista noin kaksi kolmasosaa sivutoimisia ja tuntiopettajien asema on monissa kunnissa hankala
- ❖ Oppilaita noin 7900, joista yli kolme neljäsosaa tyttöjä tai naisia
- ❖ Soveltuvien opetustilojen vähyys on keskeinen ongelma monissa kunnissa
- ❖ Taiteen perusopetukseen liittyen ei tällä hetkellä tehdä seudullista yhteistyötä, mutta sekä operatiiviselle että strategiselle yhteistyölle olisi tarvetta

Taiteen perusopetuksen tarjonta ja laatu Tampereen kaupunkiseudulla

Opetustarjonnan laatu ja ajantasaisuus

Opetustarjonnan laatua voidaan arvioida monella eri tavalla. Koska tämän selvityksen puitteissa ei voitu hankkia tietoa oppilailta itseltään, pyydettiin haastateltavia pohtimaan, millaiseksi he kokevat kunnassaan tai oppilaitoksessaan tarjottavan opetuksen riittävyden, ajantasaisuuden ja relevanssin oppilaille. Taiteen perusopetuksen laatua ja vaikuttavuutta

ei järjestelmällisesti arvioida joidenkin oppilaitosten omia palautekyselyitä ja itsearviointeja lukuun ottamatta. Haastattelujen perusteella tämänhetkiset opetussuunnitelmat ovat kuitenkin ajantasaiset ja niiden mukaan voidaan tarjota oppilaille kiinnostavaa ja ajankohtaista opetusta.

Haastateltujen rehtorien mukaan uudessa opetussuunnitelmassa on ajankohtaisesti otettu huomioon taiteiden välinen yhteistyö. Tässä kohtaa on hyvä huomioida, että haastateltavat rehtorit toimivat kaikki isommissa oppilaitoksissa, joissa taiteidenvälisyyteen voi olla paremmat lähtökohdat, kuin esimerkiksi pienillä, yhden taiteenalan toiminimioppilaitoksilla. Oppilaitoksissa, jotka tarjoavat opetusta useammalla kuin yhdellä taiteenalalla, voi taiteidenvälisyys toteutua vaivattomammin oman oppilaitoksen sisällä. Taiteidenvälisyys oli haastateltujen mukaan läsnä taiteen perusopetuksessa esimerkiksi eri taiteenalojen yhteisissä esiintymisissä. Tällaisten tapahtumien organisointi vaatii resursseja päivittäisen opetus- ja hallintotyön ulkopuolelta, ja siksi lähtökohdat taiteidenvälisyyteen ovat oppilaitosten kesken erilaiset.

Opetustarjonnan kiinnostavuus ja joustavuus oppilaan näkökulmasta toteutuu haastateltavien mukaan siten, että oppilaille on mahdollisuuksia vaikuttaa opetuksen sisältöön esimerkiksi käsiteltävien teemojen osalta. Opettajan ammattitaidon nähtiin olevan keskeisessä asemassa oppilaiden elämämaailman ja taiteen perusopetuksen yhteen saattamisessa. Ajankohtaisten ilmiöiden seuraaminen ja tuominen osaksi opetusta tekee taiteen perusopetuksen kiinnostavaksi sekä oppilaille, että näyttelyiden ja näytösten yleisöille. Uuden opetussuunnitelman nähtiin mahdollistavan ajankohtaisten teemojen käsitteleminen hyvin.

Opetusta voidaan opetussuunnitelman puitteissa mukauttaa oppilaiden kiinnostuksen mukaan, mutta miten saada oppilaiden ääni kuuluviin? Haastatteluissa heräsi jonkin verran huolta siitä, että usein palautteen antajana on vanhempi, jonka omat intressit paistavat palautteesta läpi. Lasten ja nuorten välitön palautteenanto tapahtuu usein opetustilanteessa, eikä siksi välttämättä tule yhtä systemaattisesti kirjatuksi mihinkään. Toisaalta opetustilanteessa annettu palaute ja opetussisältöjä koskevat toiveet voivat olla helpommin ja nopeammin toteutettavissa. Opetuksen kiinnostavuutta oppilaiden näkökulmasta käsitellään myös seuraavassa alaluvussa taiteen perusopetuksen kysynnän kautta.

Taiteen perusopetuksen tarjonta ja kysyntä

Taiteen perusopetuksen tarjontaa ja kysyntää tarkastellaan tässä alaluvussa sekä kyselyaineiston, että haastatteluiden pohjalta. Tarjontaa on kartoitettu vertaamalla oppilaiden määrää 5–18-vuotiaiden ikäluokan kokoon kunnittain. Alle 18-vuotiaiden oppilaiden osuus ikäluokasta on suhteellisen saman tasoinen kaupunkiseudun kunnissa, paitsi Kangasalla ja Ylöjärvellä se on muita matalampi.

	Alle 18-vuotiaat oppilaat kunnassa	Oppilaiden osuus 5–18-vuotiaiden ikäluokasta
Kangasala	319	5 %
Lempäälä	705	14 %
Nokia	734	12 %
Orivesi	218	15 %
Pirkkala	473	12 %
Tampere	3723	13 %
Vesilahti	115	12 %
Ylöjärvi	597	9 %

Taulukko 5. Oppilaiden osuus ikäluokasta

Tarjontaa voidaan havainnollistaa myös kunnissa järjestettävän opetuksen määriä tarkastelemalla. Opetustuntimäärä lasketaan kertomalla lukuvuoden opetusviikot viikoittaisten opetustuntien (yksi opetustunti = 45 min) määrällä. Kokonaisuudessaan Tampereen kaupunkiseudulla järjestettiin taiteen perusopetusta lähes 190 000 opetustunnin verran vuonna 2019.

	Laajan oppimäärän opetustuntimäärä	Yleisen oppimäärän opetustuntimäärä	Opetustuntimäärä yhteensä
Kangasala	5 106	6 387	14 682
Lempäälä	6 239	2 866	9 105
Nokia	6 760	4 469	11 229
Orivesi	3 534	1 849	5 383
Pirkkala	6 162	933	7 095
Tampere	96 241	28 009	124 250
Vesilahti	1 527	600	2 127
Ylöjärvi	8 331	7 972	15 779
Kaikki yhteensä	136 564	53 084	189 648

Taulukko 6. Opetustuntimäärät

Taiteen perusopetuksen kysyntä on haastatteluiden perusteella pysynyt suhteellisen tasaisena useimmissa kunnissa. Kysynnän muutosta on tapahtunut kuitenkin taiteenalojen välillä siten, että eri kunnissa eri taiteenalat ovat lisänneet vetovoimaansa. Esimerkiksi tanssin ja teatterin suosio on joissain kunnissa noussut käsityön ja kuvataiteen kustannuksella, mutta toisissa kunnissa taas käsityö on onnistunut kasvattamaan suosiotaan. Taiteenalojen sisälläkin on nähtävissä jonkinlaista liikehdintää kysynnän painopisteissä. Haastateltavat kertoivat esimerkiksi klassisen musiikin ja baletin menettäneen jossain määrin suosiotaan samaan aikaan kun kevyen musiikin ja nykytanssin kysyntä on kasvanut. Musiikin osalta samansuuntaista kehitystä on havaittu muissakin selvityksissä (esim. Pohjannoro 2010, 12.) Kokonaisuudessaan taiteen perusopetuksen kysyntä nähtiin kuitenkin melko vakaana koko kaupunkiseudulla.

Yhdeksi keskeisimmistä haastatteluissa käsitellyistä teemoista nousi tavoitteellisen harrastustoiminnan kysyntä kunnissa ja laajemmin yhteiskunnassa. Kysymys siitä, onko tavoitteelliselle harrastamiselle kysyntää lasten ja nuorten keskuudessa, on hyvin olennainen taiteen perusopetuksen kannalta. Jo taiteen perusopetuksesta annettu laki (633/1998) määrittelee taiteen perusopetuksen olevan tasolta toiselle etenevää ja tavoitteellista taiteen opetusta. Haastatteluissa pohdittiin ihmisten vapaa-ajanviettotapojen laajemman muutoksen mahdollisia vaikutuksia taiteen perusopetuksen osallistumiseen. Haastateltavista osa koki, että lasten ja nuorten harrastaminen ja vapaa-aika ovat muuttuneet lyhytkestoisempaa ja projektimaisempaa tekemistä suosiviksi. Tällöin kynnyksittoutua pitkäjänteiseen harrastamiseen saattaa olla korkea.

Osaltaan tavoitteellisen harrastamisen suosioon saattaa myös vaikuttaa harrastuksen korkeat kustannukset. Vaikka yksittäiset lukukausimaksut eivät olisi muihin harrastuksiin verrattuna erityisen korkeita, tarkoittaa sitoutuminen taiteen perusopetukseen samalla varautumista lukukausimaksujen maksamiseen vuosien ajaksi. Toisaalta lukukausimaksut ovat jo itsessäänkin korkeita useilla taiteenaloilla, riippuen ryhmä- ja yksilöopetuksen määrästä. Näistä syistä johtuen erilaiset lyhytkurssit ja vapaamuotoisemmat kerhot saattavat olla houkuttelevampia vaihtoehtoja perheiden muuttuvissa taloudellisissa tilanteissa.

Nykyinen kahden oppimäärän järjestelmä nähtiin jokseenkin riittämättömänä mukautumaan erilaisten harrastajien tarpeisiin. Oppimäärien sisään ja välille kaivattiin joustavuutta siten, että taiteen perusopetus voisi tuntua kiinnostavalta harrastukselta suuremmalle joukolle lapsia ja nuoria. Oppimäärien asettamat tavoitteet voivat tuntua liian sitovilta ja

luotaantyyntäviltä lapselle, joka haluaisi harrastaa vapaammin, eikä tähdätä taiteenalan ammatillisiin opintoihin. Taiteen perusopetuksen järjestelmää tulisi arvioida kriittisesti myös siitä näkökulmasta, voiko se nykyisellään vastata lasten ja nuorten muuttuviin tarpeisiin.

Etäopetus

Kevään 2020 pandemiatilanteen vuoksi taiteen perusopetus suositettiin järjestettävän mahdollisimman laajalti lähiopetusta korvaavilla vaihtoehtoisilla tavoilla. Poikkeusaikana opetussuunnitelman mukainen opetus toteutui 89 prosentissa kyselyyn vastanneista oppilaitoksista. Niissä oppilaitoksissa, joissa opetussuunnitelman mukainen opetus ei toteutunut, oli ratkaisuna useimmiten opetuksen siirtäminen syksyyn. Monessa oppilaitoksissa opetus järjestettiin muiden oppilaiden osalta etätoteutuksena, mutta nuorimpien oppilaiden opetus keskeytyi tai siirtyi. Etäopetuksen toteutustavoissa oli vaihtelua, monissa oppilaitoksissa oli käytössä erilaiset videokokoustyökalut ja osassa etätehtäviä oli lähetetty sähköpostitse tai pikaviestisovelluksilla. Opetussuunnitelmaan kuuluvia näyttelyitä ja näytöksiä järjestettiin jonkin verran myös virtuaalisesti. Joissakin oppilaitoksissa muuttuneita opetusjärjestelyjä kompensoitiin alennetuilla lukukausimaksuilla.

Haastatteluista kävi ilmi, että oppilaiden ja heidän vanhempiansa palaute etäopetusjärjestelyistä oli pääasiassa positiivista. Kuitenkin, koska myös peruskoulun opetus, muut harrastukset ja monen vanhemman työt siirtyivät samalla kertaa etäyhteyksin toteutettaviksi, jäivät harrastukset ajanpuutteen vuoksi useilla oppilailla tauolle kevään ajaksi. Etäopetuksen onnistumisen takeena eivät siis olleet pelkät oppilaitoksen valmiudet – myös oppilaiden perheiden yksilölliset tilanteet vaikuttivat merkittävästi. Vaikka etäopetukseen siirryttiin nopealla aikataululla ja opetusvälineet olivat monelle täysin uusia, haastattelujen perusteella kevät sujui kuitenkin oppilaitosten näkökulmasta olosuhteisiin nähden hyvin. Nyt opittuja etäopetuksen menetelmiä pohdittiin joissain kunnissa otettavaksi käyttöön poikkeusajan jälkeenkkin.

Taloudellinen saavutettavuus

Taiteen perusopetuksen osallistumismaksujen vertailu ei tämän selvityksen puitteissa ole mielekäästä, koska maksujen määräytyminen, yksilö- ja ryhmäopetuksen määrä, mahdolliset materiaalikustannukset sekä opetustuntien pituudet ja määrät viikkoa kohden vaihtelevat niin paljon oppilaitosten ja taiteenalojen välillä. Haastatteluissa kuitenkin pohdittiin taiteen perusopetusta taloudellisen saavutettavuuden näkökulmasta ja kyselyllä on kerätty tietoa

oppilaitosten käytännöistä maksuhojennusten, vapaaoppilaspaikkojen ja muiden alennusten suhteen.

Haastatteluissa jaettiin huoli siitä, että taiteen perusopetuksen oppilasmaksut ovat osittain jo nyt karkaamassa joidenkin perheiden ulottumattomiin. Monissa oppilaitoksissa maksuja on jouduttu viime aikoina nostamaan ja niiden nähtiin olevan lähellä ”kipurajaa”. Maksujen eriarvoistavaa vaikutusta voi olla vaikea havaita, sillä kyse ei välttämättä ole siitä, että suuri määrä oppilaita lopettaisi maksujen noustua. Enemminkin eriarvoisuus näkyy siinä, että yhä useammalla lapsella ja nuorella ei ole mahdollisuuksia edes harkita taiteen perusopetukseen osallistumista. Nämä ulkopuolelle jäävät eivät kuitenkaan näy suoraan oppilaitoksen arjessa, paitsi ehkä madaltuneissa hakijamäärissä pidemmällä aikavälillä. Kokonaan oma lukunsa ovat vuoden 2020 koronapandemian pitkäaikaiset vaikutukset perheiden talouteen ja sitä kautta harrastamiseen käytettävissä oleviin varoihin.

Kuten sanottua, osallistumismaksut vaihtelevat paljon taiteenalojen ja oppilaitosten välillä. Joillain taiteenaloilla maksut voivat olla edelleen kohtuullisia, kun esimerkiksi opetustiloihin tai materiaaleihin ei kohdistu kovin paljoo erityisiä vaatimuksia. Tällaisia taiteenaloja voivat olla esimerkiksi sanataide tai teatteritaide. Sen sijaan mediataide ja musiikki ovat taiteenaloja, joissa opetusvälineiden hinta on huomattavasti korkeampi. Lisäksi esimerkiksi mediataiteessa tavoite välineiden ajantasaisuudesta asettaa myös erilaisia taloudellisia paineita opetuksen järjestäjälle.

Taiteen perusopetuksen taloudellista saavutettavuutta on tällä hetkellä pyritty lisäämään erilaisilla maksuhojennuksilla ja vapaaoppilaspaikkajärjestelmillä. Kuntien ja oppilaitosten väliset käytännöt vaihtelevat suuresti, mutta jokaisessa kunnassa on jonkinlaisia järjestelyjä. Oppilaitokset voivat myöntää osallistumismaksuihin lisää maksuaikaa tai maksun jakamista osiin. Tämän lisäksi useassa oppilaitoksessa oli käytössä sisarusalennus, jolla saman perheen lapset saa tietyn alennuksen osallistumismaksuista. Vapaaoppilaspaikkoja voivat myöntää joko oppilaitokset itsenäisesti tai maksu voidaan kuitata kunnan tarjoamalla opintoseteleillä. Taloudellisen saavutettavuuden parantamiseksi kaivattiin erityisesti kunnilta tukea sekä opintosetelien kaltaisina järjestelmin, että yleisesti oppilaitoksille kohdistettuna tukina, jotta toiminnan kasvavat kustannukset eivät nostaisi osallistumismaksuja.

Alueellinen saavutettavuus

Taiteen perusopetuksen alueellisen saavutettavuuden koettiin olevan hyvällä tasolla Tampereen kaupunkiseudun kunnissa. Huomionarvoista on se, että alueellisen saavutettavuuden kriteerit ja merkitys ovat haastattelujen perusteella hyvin erilaiset eri kunnissa. Tampereella on esimerkiksi huomattavasti muita kuntia kattavampi joukkoliikenne ja näin ollen paremmat edellytykset lasten ja nuorten itsenäiseen liikkumiseen harrastuksiinsa. Taiteenaloista musiikilla on kaupunkiseudulla kattavin peitto alueellisesti ja isoilla oppilaitoksilla on pienempiä useammin monia toimipisteitä kunnissa.

Sellaisissa kunnissa, joissa asuminen on vahvasti keskittynyt keskustan tuntumaan, ei ole kannattavaa viedä taiteen perusopetusta jokaiseen harvaan asuttuun kylään. Toimipisteiden lisääminen koettiin monessa haastattelussa hankalana sen tuottamien lisäkustannusten vuoksi. Osa haastateltavista huomautti, että oikeastaan taiteen perusopetuksen laajan levittäytymisen sijaan on parempi, että mahdollisimman monet harrastustoiminnot keskittyvät samalle alueelle, usein muiden palveluiden lähelle. Tällöin mahdollistuu perheiden yhteinen harrastaminen ja asiointi yhdellä kyydillä ja tehokkaampi liikkuminen harrastuksiin. Monissa pienemmissä kunnissa taiteen perusopetuksen alueellisen saavutettavuuden merkitys ei haastattelujen perusteella ollut kovin suuri, vaan merkittävää oli se, että opetusta ylipäänsä oli tarjolla paikallisesti. Se, että kunnassa on mahdollista harrastaa pitkäjänteisesti ja tavoitteellisesti muutakin kuin urheilua, nähtiin tärkeänä asiana.

Taiteen perusopetuksen tunnettuus ja arvo

Eräs keskeinen taiteen perusopetuksen kysyntään ja suosioon vaikuttava tekijä on sen tunnettuus. Haastatteluissa pohdittiin, kuinka paljon taiteen perusopetus näkyy kunnan arjessa ja kuinka merkittävä osa se on kunnan kulttuurielämää. Taiteen perusopetus nähdään tärkeänä osana kaupunkiseudun kuntien kulttuuri toimintaa, mutta sen tunnettuus koettiin jokseenkin heikoksi. Haastateltavien mukaan taiteen perusopetus on useimmille kuntalaisille jokseenkin tuntematon konsepti, jopa siinä määrin, etteivät kaikki harrastajatkaan tiedä osallistuvansa juuri taiteen perusopetukseen. Taideharrastukseen saatetaan hakeutua valitsemalla mielenkiintoinen kurssi ilmoittautumisjärjestelmästä, eikä taiteen perusopetukseen hakeutuminen näin ollen ole aina tietoista.

Näyttelyt ja esitykset kuuluvat tiiviisti taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmiin, ja niitä pyritään kaupunkiseudun kunnissa järjestämään julkisissa tiloissa. Erityisesti kirjastoja käytetään näyttelytiloina ja yhteistyö kirjaston kanssa on koettu hedelmällisenä. Taiteen

perusopetuksen näkyminen kuntalaisille nähtiin tärkeänä. Yhtäältä se voi houkutella uusia oppilaita taiteen perusopetuksen pariin ja toisaalta näyttelyiden ja esitysten koettiin tuottavan paikallista kulttuuria muille kuntalaisille. Kuitenkin, vaikka taiteen perusopetus näkyisikin kunnissa esillä olevana taiteena, ei järjestelmän tunnettuus välttämättä kasva.

Haastateltavien mukaan taiteen perusopetuksen järjestelmä kaipaisi profiilin nostoa saavuttaakseen kunnissa tunnetun ja arvostetun aseman. Taiteen perusopetuksen tavoitteellisuutta ja laatua halutaan tuoda näkyväksi myös eron tekemiseksi vapaamuotoisempaan taideharrastamiseen. Tällaisen profiilin noston pohdittiin toisaalta voivan kasvattaa kynnystä hakeutua taiteen perusopetuksen pariin, jos sen nähdään karkaavan ”tavallisten” ihmisten saavutettavista.

YHTEENVETO

- ❖ Taiteen perusopetukseen osallistuu 5-15 prosenttia Tampereen kaupunkiseudun kuntien 5-18-vuotiaista lapsista ja nuorista
- ❖ Vuonna 2019 taiteen perusopetusta järjestettiin noin 190 000 opetustuntia
- ❖ Tavoitteellisen harrastustoiminnan kysynnän lasku saattaa tuottaa haasteita taiteen perusopetukselle
- ❖ Kevään 2020 taiteen perusopetus järjestettiin koronapandemian vuoksi suurimmaksi osaksi etäopetuksena
- ❖ Taiteen perusopetuksen taloudellinen saavutettavuus on heikentynyt osallistumismaksujen nousun myötä
- ❖ Alueellisen saavutettavuuden kriteerit ovat erilaiset erityyppisissä kunnissa
- ❖ Taiteen perusopetus on merkittävä osa kuntien kulttuurielämää, mutta järjestelmän tunnettuudessa on kehitettävää

Taiteen perusopetuksen kehittämisen tulevaisuuskuvia

Tässä luvussa pohditaan Tampereen kaupunkiseudulla järjestettävän taiteen perusopetuksen tulevaisuutta ja keskeisimpiä kehityskohteita. Ensin tarkastellaan haastatteluissa mainittuja haasteita ja kehitystarpeita kunnittain. Sen jälkeen käsitellään työpajassa syntyneitä ajatuksia siitä, miten taiteen perusopetusta voisi Tampereen kaupunkiseudulla kehittää kahden erillisen teeman osalta. Ensimmäinen teema on seudullinen yhteistyö taiteen perusopetuksessa ja toinen teema muuttuva harrastaminen ja

taiteen perusopetus tulevaisuudessa. Nämä teemat valikoituivat muiden kehityskohteiden ja keskeisten kysymysten joukosta siksi, että niiden koettiin olevan erityisen ajankohtaiset ja toisaalta myös tarpeeksi laajat aiheet työpajamuotoiseen työskentelyyn. Työpajan osallistujista suurin osa oli Tampereen kaupunkiseudulla toimivien taiteen perusopetuksen oppilaitosten edustajia, kuten rehtoreita. Muut osallistujat olivat kaupunkiseudun kunnissa taiteen perusopetukseen liittyvissä toimissa työskenteleviä henkilöitä.

Haastatteluissa esiin nousseet kehitystarpeet

Tampereen kaupunkiseudun kunnilla oli keskenään jokseenkin samansuuntaisia kehitystarpeita liittyen taiteen perusopetukseen kunnissa. Kaikissa kunnissa koettiin, että taiteen perusopetuksessa olisi kehitettävää ja monen haastateltavan mukaan taiteen perusopetuksen arviointi- ja kehittämistyö on tähän mennessä ollut hyvin vähäistä tai sitä ei ole ollut lainkaan.

Kangasalla, Lempäälässä, Orivedellä, Pirkkalassa, Vesilahdessa ja Ylöjärvellä keskeisenä kehityksen kohteena nähtiin yhteistyön tiivistäminen taiteen perusopetuksen oppilaitosten ja kuntien välillä. Yhteistyötä toivottiin erityisesti taiteen perusopetuksen arvioinnin, seurannan ja kehittämistyön mahdollistamiseksi. Lisäksi yhteistyötä taiteen perusopetuksen eri toimijoiden välillä toivottiin käytännöllisemminkin opetuksen järjestämiseen, kuten kurssitarjottimien ja taiteen perusopetukseen hakeutumisen järjestelmien yhtenäistämiseen. Yhteistyön mahdollisuuksia pohditaan kattavammin seuraavassa alaluvussa.

Tiiviimmän yhteistyön kehittämisen lisäksi haastateltavat mainitsivat myös muita kehitystarpeita, jotka liittyivät joko yksittäiseen kuntaan tai taiteen perusopetuksen koko järjestelmään. Kangasalla keskeistä on taiteen perusopetuksen opetustilojen ja oppilaspaiikkojen lisääminen. Soveltuvia tiloja ei ole tarpeeksi saatavilla, eikä uusia koulutiloja rakennettaessa huomioida taiteen perusopetuksen tarpeita riittävästi. Taiteen perusopetuksen oppilaspaiikkoja on Kangasalla huomattavasti vähemmän, kuin muissa saman kokoisissa kunnissa. Oppilaspaiikkojen määrän kasvattaminen kysyntää vastaavalle tasolle on tärkeä kehitystarve Kangasalla.

Nokialla paikallisia kehittämisen kohteita ovat Pirkan opiston rahoituksen varmistaminen, tavoitteellisen toiminnan kysynnän nostaminen sekä lasten ja nuorten sitouttaminen taiteen perusopetukseen. Nokialla koettiin tärkeäksi reagoida muutoksiin lasten ja nuorten vapaa-ajanviettotavoissa ja esimerkiksi markkinoinnilla kohdistaa taiteen perusopetusta tehokkaammin kohderyhmälleen. Orivedellä nähdään yhteistyön lisäksi tarve

järjestelmällisemmälle taiteen perusopetuksen laadunvalvonta- ja kehittämistyölle kunnan sisällä. Orivedellä, kuten muissakin kunnissa, taiteen perusopetukseen liittyvä strateginen työ jää helposti operatiivisen työn varjoon resurssien rajallisuuden takia.

Tampereella kehitystarpeet liittyvät taiteen perusopetuksen järjestelmän arviointiin saavutettavuuden ja vaikuttavuuden näkökulmasta. Tutkittua tietoa toivottiin taiteen perusopetuksen alueellisesta saavutettavuudesta Tampereen eri kaupunginosissa. Sen lisäksi taiteen perusopetuksen paikallinen rahoitusjärjestelmä eli kaupungin oppilaitoksille osoittamat avustukset kaipaavat objektiivista arviointia. Tukikäytäntöjä toivottiin tarkasteltavan vaikuttavuuden näkökulmasta arvioiden, onko nykyinen järjestelmä vaikuttavin tapa kohdistaa kyseiset rahat hyvinvoinnin tasa-arvoisen jakautumisen näkökulmasta.

Seudullisen yhteistyön mahdollisuudet

Työpajan ensimmäinen ryhmä keskusteli seudullisen yhteistyön mahdollisuuksista. Ensin ryhmän jäsenet kirjoittivat yhteistyön muotoja muistilapuille ja sen jälkeen muistilaput asetettiin taululle neljään eri kategoriaan niiden tärkeysjärjestyksen mukaan. Ensimmäiseen kategoriaan sijoitettiin yhteistyöideat, jotka nähtiin välttämättöminä koko yhteistyön onnistumiselle. Toinen kategoria oli ideoille, jotka olivat tärkeitä, mutteivat välttämättömiä. Kolmanteen kategoriaan laitettiin ideat, jotka olivat haluttavia, mutteivat yhtä tärkeitä tai ajankohtaisia, kuin edelliset. Neljäs kategoria jäi ideoille, joita ei tällä hetkellä tarvita. Koska haastatteluiden pohjalta oli muodostunut käsitys siitä, että yhteistyölle on ylipäättään tarve, auttoi työpaja kirkastamaan näkemystä yhteistyön prioriteeteista.

Työpajan osallistujat keksivät yli 40 yhteistyöideaa, joista suurin osa sijoitettiin ensimmäiseen ja toiseen kategoriaan. Kategorioiden välillä oli paljon päällekkäisyyttä, mutta koska samat aiheet toistuivat, voidaan ajatella taiteen perusopetuksen kentällä olevan konsensus siitä, millaiselle yhteistyölle on tarvetta. Eniten mainintoja saivat seudulliseen arviointiin, opettajien osaamisen kehittämiseen ja yhteiseen viestintään liittyvät ideat. Myös seudullisen liikkuvuuden edistämiseksi ja yhteistyön käytännön organisoimiseksi esitettiin useita ideoita. Välttämättömiksi tai tärkeiksi luokitelluista ideoista muodostui neljä selkeää teemaa, jotka on esitetty taulukossa 7.

Strateginen yhteistyö	Oppilaitosten resurssien yhdistäminen
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Yhteiset arviointikriteerit ❖ Yhteistyötä organisoiva työryhmä ❖ Säännölliset selvitykset ja tiedonkeruut ❖ Säännöllinen seudullinen arviointi ❖ Koordinaatio ja edunvalvonta ❖ Kuntien ohjausperiaatteiden yhtenäistäminen 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Yhteinen viestintä ja markkinointi ❖ Opetustarjonnan seudullinen suunnitteleminen ❖ Koordinoitu oppilashaku ❖ Siirtymät oppimäärien välillä ❖ Taiteidenvälisyyden edistäminen ❖ Yhteiset tapahtumat ja produktiot
Seudullisen liikkuvuuden edistäminen	Henkilöstön osaamisen kehittäminen
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Mahdollisuus kuntarajojen ylitykseen opetukseen hakeutuessa ❖ Ammatti- ja korkeakouluopintoihin hakeutuminen ❖ Sama hinta kaikille kotikunnasta riippumatta 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Opettajien täydennyskoulutus ❖ Pedagoginen yhteistyö ❖ Opettajatapaamiset

Taulukko 7. Seudullisen yhteistyön keskeisimmät teemat

Keskeisimmäksi yhteistyön tarpeeksi nousi strateginen seudullinen yhteistyö. Sen tarkoituksena olisi kartuttaa ja ylläpitää kattavaa tietopohjaa taiteen perusopetuksen järjestämisestä Tampereen kaupunkiseudulla. Tähän tehtävään sisältyisivät säännöllinen laadun arviointi yhdessä kehitettyjen arviointikriteerien mukaisesti sekä säännölliset selvitykset ja tiedonkeruut. Tärkeää olisi myös oppilaitosten itsearviointin yhtenäistäminen ja kehittäminen esimerkiksi Virvatuli-itsearviointimallin vakinaistamisella (ks. Koivisto-Nieminen & Holopainen 2011.) Strateginen yhteistyö voisi sisältää myös kuntien ohjaus- ja tukikäytäntöjen yhtenäistämistä. Säännöllisesti kokoontuva työryhmä, joka organisoisi edellä mainittuja toimia, olisi välttämätön strategisen yhteistyön onnistumiselle.

Oppilaitosten resurssien yhdistäminen on laaja kokonaisuus erilaisia yhteistyön muotoja, jotka kuitenkin kaikki liittyvät oppilaitosten operatiiviseen toimintaan. Keskeisin yhteistyön muoto tässä osiossa olisi yhteinen tiedottaminen siten, että tieto kaupunkiseudulla tai kunnissa järjestettävästä taiteen perusopetuksesta löytyisi yhdestä paikasta. Tähän voisi

sisältyä myös esimerkiksi yhteinen ilmoittautumisjärjestelmä. Opetussuunnitelmassakin mainittu taiteidenvälisyys toteutuisi myös oppilaitosten resursseja yhdistämällä, kun oppilaille tarjottaisiin mahdollisuus toiseen taiteenalaan tutustumiseen toisessa oppilaitoksessa. Samalla tavalla toimisivat myös yhteiset tapahtumat ja produktiot, joista esimerkkeinä mainittiin yhteiset esittelytilaisuudet uusien oppilaiden hankkimiseksi ja erilaiset lukukauden päätösnäytökset. Suuremman mittakaavan tehtävä oppilaitosten välisessä yhteistyössä olisi opetustarjonnan suunnitteleminen seudullisesti. Se mahdollistaisi yhtäältä oppilaitosten erikoistumisen taiteenalojen sisällä, kun kaikkialla ei tarjottaisi tismalleen samaa opetusta. Toisaalta se voisi myös herättää keskustelua siitä, onko kaikkialla järkevää järjestää taiteen perusopetusta monen eri oppilaitoksen voimin, vai voisiko opetusresursseja yhdistää.

Läheisesti edelliseen teemaan liittyy myös seudullisen liikkuvuuden edistäminen. Konkreettisesti se tarkoittaisi oppilaspaikkamaksujen poistamista oppilailta, joiden kotikunta on muu kuin se, jossa oppilaitos toimii. Tähän kaavailtiin ratkaisuksi pilottia, jossa valtion ja kunnan tuki seuraisi taiteen perusopetuksen oppilasta kunnasta huolimatta. Tämä olisi erityisen tärkeää sellaisilla taiteenaloilla, joita ei ole tarjolla kaikissa kunnissa. Tällainen käytäntö on jo todettu toimivaksi esimerkiksi Tampereella toimivassa Sorin sirkuksessa, jossa on kaikille oppilaille samat hinnat kotikunnasta riippumatta. Työpajassa huomautettiin, ettei harrastustakuu toteudu, jos harrastaminen ei ole esteetöntä taloudellisesti. Seudullista liikkuvuutta toivottiin edistettävän myös taiteen perusopetuksen jälkeisiin ammatillisiin tai korkeakouluopintoihin ohjaamisessa.

Neljäs teema on henkilöstön osaamisen kehittäminen, joka nähtiin erittäin tärkeänä ja hedelmällisenä yhteistyön muotona. Osaamisen kehittämisessä olisi siis kyse täydennyskoulutuksen järjestämisestä taiteen perusopetuksen opettajille. Opettajien taiteellisen ja pedagogisen osaamisen ylläpitäminen olisi tämän yhteistyömuodon keskeisin tavoite ja tarkoitus. Täydennyskoulutus pitäisi sisällään myös koulutustilaisuudet liittyen ajankohtaisiin uudistuksiin, kuten opetussuunnitelmatyöhön. Myös vähemmän viralliselle opettajayhteistyölle nähtiin tarvetta. Opettajan suunnittelutyö koettiin haastatteluissakin ajoittain yksinäiseksi, joten toisten opettajien tapaaminen, yhdessä ideointi ja hyvien käytäntöjen jakaminen olisi hyödyllistä.

Muuttuva harrastaminen ja taiteen perusopetus tulevaisuudessa

Työpajan toinen ryhmä pohti, miten tavoitteellisen harrastamisen kysynnän laskeminen voi vaikuttaa taiteen perusopetukseen ja miten taiteen perusopetus voi tähän haasteeseen vastata. Koska tämän ryhmän aihe oli abstraktimpi, käytettiin keskustelun tukena ennalta määritellyjä näkökulmia, joita vaihdettiin muutaman minuutin välein. Osallistujia pyydettiin pohtimaan aihetta faktojen, tunteiden, uhkien, hyötyjen ja luovuuden näkökulmista. Tämän menetelmän tavoitteena oli tarkastella monimutkaista ja tunteita herättävää aihetta totuttujen näkökulmien ja omien mielipiteiden ulkopuolelta. Tehtävänanto ja kysymyksenasettelu olivat haastavia, eikä valmiiden ratkaisujen keksiminen ollut tässä työpajassa tavoitteena. Keskustelu taiteen perusopetuksesta ja harrastamisen muutoksista laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa oli kuitenkin hedelmällistä.

Keskustelu aloitettiin pohtimalla faktoja. Ryhmässä mietittiin, mitä aiheesta tiedetään ja millaista tietoa siitä tarvittaisiin lisää. Keskeinen huomio oli, että tietoa kysynnästä tarvittaisiin laajasti asiakkailta, eli oppilailta ja heidän vanhemmiltaan. Vanhemmat ovat monesti itse oppilaita merkittävämpi kohderyhmä, koska lasten harrastamisessa vanhemmat toimivat paitsi maksavina asiakkaina, myös usein päätöksentekijöinä siinä, mitä harrastetaan. Esimerkiksi oppilaitoksen statuksella koettiin olevan merkitystä vanhempien mielissä, ja sen nähtiin vaikuttavan oppilaitosvalintoihin. Ryhmän jäsenet tunnistivat laajemman muutoksen harrastamisen tavoissa, mutta kertoivat sen näkyvän toistaiseksi vain vähän tai ei ollenkaan oman oppilaitoksensa hakijamäärissä.

Lisää tietoa kaivattiin myös taiteen perusopetuksen tunnettuudesta. Ryhmä pohti, tietävätkö ihmiset, mitä taiteen perusopetus nykyisellään on, mitä se sisältää ja mihin se tähtää. Taiteen perusopetuksen brändiä tulisi yhtenäistää ja modernisoida, kuitenkin niin, että järjestelmän ytimessä olevat tavoitteellisuus ja pitkäjänteisyys tulisivat selkeämmin esiin. Keskeiseksi kysymykseksi keskustelun tässä vaiheessa muodostui se, miten taiteen perusopetuksesta voitaisiin luoda relevantti harrastusmahdollisuus useammalle lapselle ja nuorelle. Muodostuuko tavoitteellisuuden painottaminen monelle potentiaaliselle taideharrastajalle kynnyskysymykseksi?

Seuraavaksi aihetta pohdittiin tunteiden näkökulmasta. Tavoitteellisen harrastamisen suosion laskun nähtiin johtuvan yhteiskunnan muutoksesta, jonka myötä yhteen asiaan paneutuminen ei tunnu enää houkuttelevalta. Muuttuvan maailman koettiin lisäävän jatkuvaa uusien elämysten ja kokemusten keräilyä, joka heijastuu myös lapsiperheisiin

”harrastushoppailuna”. Monen harrastuksen kokeileminen voi tuntua mielekkäämmältä vaihtoehdolta kuin samaan harrastukseen sitoutuminen vuosiksi. Tässä yhteydessä keskusteltiin siitä, kuinka selkeä ja merkityksellinen oppilaille ja vanhemmille on tavoitteellisuuden lopputulos, eli tutkinto tai päättötodistus. Suuri merkitys on sillä, kuinka paljon opetustilanteissa ja oppilaitoksissa yleensä painotetaan tavoitteellisuutta.

Tavoitteellisen harrastamisen kysynnän laskun riskit taiteen perusopetuksen järjestelmälle koettiin vakavina. Uhkana on yhtäältä nykyisten oppilaitosten toiminnan jatkuvuus ja toisaalta myös taidealojen ammatti- ja korkeakoulutuksen elinvoima ilman systemaattista valmennusväylää. Oppilaitokset ovat riippuvaisia tietystä kysynnän tasosta, koska tukisummat ovat sidottu oppilas- ja opetustuntimääriin. Ryhmässä oltiin myös huolissaan opetusryhmien kollektiivisesta kehittymisestä tilanteessa, jossa oppilaiden vaihtuvuus on suurta. Vaikka erikoistumisen ja pitkäjänteisen tekemisen väheneminen nähtiin kokonaisuudessaan huonona asiana, pohdittiin ryhmässä myös vapautta erilaisiin elämänvalintoihin. Ei voida sanoa, onko tavoitteellinen harrastaminen objektiivisesti ja yksiselitteisesti parempaa, kuin ei-tavoitteellinen.

Toisaalta harrastamisen muutoksen hyödyissä oli monia tavoittelemisen arvoisia asioita. Jos niin sanotun kokeilukulttuurin suosio nousisi, saattaisi se tuoda enemmän eri harrastajia taiteen perusopetuksen pariin, edes lyhyeksi ajaksi. Kynnys osallistua taideharrastukseen voisi madaltua ja näin ollen voitaisiin tarjota useammalle uusia kohtaamisia ja elämyksiä taiteen parissa. Tärkeänä hyötynä nähtiin myös saavutettavuuden lisääntyminen ja oman harrastuspolun löytymisen helpottuminen.

Viimeisellä kierroksella aihetta pohdittiin luovasti, miettien uusia mahdollisuuksia taiteen perusopetukselle. Nykyisen kahden oppimäärän järjestelmän lisäksi ehdotettiin kolmatta, vapaampaa oppimäärää. Taiteidenvälisyyden lisäämiseksi pohdittiin myös mahdollisuutta suorittaa monen eri taiteenalan kurssija saman oppimäärän sisällä. Tällöin säilytettäisiin ajatus tietyn oppimäärän suorittamisesta, mutta lisättäisiin vapaus kokeilla uutta monipuolisesti. Keskeisin ajatus oli kuitenkin tarjota nykyisen järjestelmän sisällä tai rinnalla vähemmän formaalia taidekasvatusta, jonka tavoitteena ei olisi välttämättä ammatti, vaan itseilmaisun kehittäminen ja kulttuuriosallisuuden kasvu.

- ❖ Haastattelujen perusteella useimpien kuntien keskeiset kehitystarpeet liittyvät yhteistyön tiivistämiseen
- ❖ Myös tilat, rahoitus ja oppilasmäärät olivat yleisiä haasteita monessa kunnassa
- ❖ Työpajassa tärkeimmiksi yhteistyön muodoiksi valikoituivat seudullinen strateginen yhteistyö, henkilöstön osaamisen kehittäminen, seudullisen liikkuvuuden edistäminen ja oppilaitosten operatiivinen yhteistyö
- ❖ Keskeistä seudullisen yhteistyön onnistumisessa on toimintaa organisoiva työryhmä ja vahva tietopohja
- ❖ Tavoitteellisen harrastamisen tulevaisuus herättää kysymyksiä: erityisesti taiteen perusopetuksen oppilailta ja heidän vanhemmiltaan tarvitaan tietoa kysynnän kehityksestä
- ❖ Tavoitteellisen harrastamisen kysynnän laskeminen voi olla suuri riski taiteen perusopetukselle nykymuodossaan, mutta myös mahdollisuus uudenlaisen taidekasvatuksen kehittämiseksi
- ❖ Työpajan molemmissa ryhmissä korostettiin taiteen perusopetuksen tunnettuuden merkitystä järjestelmän elinvoimalle ja jatkuvuudelle

Johtopäätökset

Tässä raportissa on kuvattu taiteen perusopetuksen nykytilaa ja tulevaisuuden kehitystarpeita Tampereen kaupunkiseudulla. Tämä luku toimii yhteenvedona selvityksen keskeisimmille tuloksille, joiden pohjalta on laadittu seuraavassa luvussa esitettävät toimenpide-ehdotukset. Selvityksen tulokset mukailevat erityisesti oppilaitosten ja kuntien kokemien haasteiden osalta Opetushallituksen (2020b) Taiteen perusopetus 2020 -selvityksen tuloksia. Tampereen kaupunkiseudulla järjestettävän taiteen perusopetuksen nykytila vastaa siis pitkälti valtakunnallista tilannetta.

Taiteen perusopetukseen osallistuu 5-15 prosenttia kaupunkiseudun kuntien 5-18-vuotiaista lapsista ja nuorista. Vaikka taiteen perusopetuksen kysyntä on kaupunkiseudulla suhteellisen vakaata, herättävät taiteen perusopetuksen tunnettuus ja tavoitteellisen harrastamisen kysyntä kysymyksiä oppilaitoksissa ja kunnissa. Tilanne on samankaltainen myös valtakunnallisesti (Opetushallitus 2020b, 51-52). Taiteen perusopetus on ainutlaatuinen suomalainen taidekasvatuksen rakenne, mutta sen tarkoitus ja tavoitteet ovat

useimmille tuntemattomia.

Kuntien taloudellinen tilanne on haastava, mikä heijastuu myös taiteen perusopetuksen toimintaedellytyksiin kunnissa. Tästä syystä yhdessäkin kunnassa ei nähty mahdollisuuksia toiminnan laajentamiseen, vaikka kysyntää olisikin. Taloudelliset haasteet aiheuttavat jatkuvaa tasapainoilua toiminnan kustannusten ja taiteen perusopetuksen taloudellisen saavutettavuuden keskellä. Rahoituksen lisäksi keskeisin opetustoimintaan liittyvä kehityskohde on useimmissa kunnissa taiteen perusopetuksen oppilaitosten käytössä olevat tilat. Soveltuvia opetustiloja ei ole riittävästi eikä uusia koulutiloja rakennettaessa oteta riittävästi huomioon taiteen perusopetuksen tarpeita.

Sekä strategiselle, että operatiiviselle seudulliselle yhteistyölle nähdään kunnissa ja oppilaitoksissa selkeää tarve. Keskeisimmät strategisen yhteistyön mahdollisuudet liittyvät kuntien ohjausperiaatteiden yhtenäistämiseen ja taiteen perusopetuksen strategiseen kehittämiseen tietopohjaa vahvistamalla. Operatiivisen yhteistyön mahdollisuuksia nähdään erityisesti oppilaitosten opetus- ja viestintäresurssien yhdistämisessä sekä henkilöstön osaamisen kehittämisessä. Myös seudullisen liikkuvuuden edistäminen nähdään tärkeänä tavoitteena sekä strategisen, että operatiivisen yhteistyön näkökulmasta.

Tampereen kaupunkiseudulla toimii 43 eri taiteen perusopetuksen oppilaitosta, joiden toimintaedellytykset ovat keskenään erilaiset. Selvityksen perusteella suurilla oppilaitoksilla on vakaampi tilanne suhteessa kuntaan ja sen tukeen, mutta myös paremmat lähtökohdat yhteistyöhön ja toiminnan kehittämiseen. Tämä havainto vastaa myös aikaisempia selvityksiä aiheesta (ks. Tiainen ym. 2012). Oppilaitosten keskinäisen erilaisuuden huomioiminen on välttämätöntä seudullisen yhteistyön ja kehittämisen onnistumiseksi.

Taiteen perusopetuksella on merkittävä asema osana Tampereen kaupunkiseudun kulttuurielämää ja lasten ja nuorten taidekasvatusta. Opetustarjonta on laadukasta ja opetusta on saatavilla monipuolisesti ympäri kaupunkiseudun. Kevään 2020 pandemia-aika osoitti myös taiteen perusopetuksen oppilaitosten joustavuuden ja kyvyn nopeisiin muutoksiin opetuksen jatkamiseksi. Toiminnassa on monia kehittämisen kohteita, mutta oppilaitoksilla ja kunnilla on yhteinen tahtotila positiivisen muutoksen aikaansaamiseksi.

Toimenpide-ehdotukset

1. Seudullinen yhteistyö taiteen perusopetuksen arviointi- ja kehittämistyön vakinaistamiseksi tulee käynnistää

- Strateginen yhteistyö vaatii onnistuakseen selkeää koordinaatiota.
- Tampereen kaupungin vuosittainen taiteen perusopetuksen oppilaitoksille osoitettu vuosikertomuskysely tulee laajentaa kattamaan koko kaupunkiseutu.
- Oppilaitosten itsearviointi esimerkiksi Virvatuli -mallilla tulee vakinaistaa seudullisen arvioinnin tueksi.

2. Taiteen perusopetuksen paikallista tietopohjaa tulee vahvistaa

- Keskiössä on säännölliset tiedonkeruut ja niiden systemaattinen tarkastelu.
- Vaikuttavuusmittareiden kehittäminen mahdollistaa kattavan vaikuttavuuden arvioinnin.
- Tietoa tarvitaan myös taiteen perusopetuksen keskeyttäneistä oppilaista sekä ammatillisiin taideopintoihin jatkavista oppilaista.

3. Kuntien tukikäytäntöjä tulee arvioida objektiivisesti ja päivittää

- Tavoitteena luoda seudullisesti tai kunnan sisäisesti yhtenäiset avustuskriteerit.
- Taiteen perusopetuksen saavutettavuuden sekä lasten ja nuorten harrastamisen ja hyvinvoinnin edistäminen tulee asettaa avustusperusteeksi.
- Avustuskäytäntöjen tulee edistää harrastustakuun toteutumista.

4. Laadukkaan taiteen perusopetuksen alueellista saavutettavuutta tulee edistää

- Tavoitteena tarjota yhtä laadukasta taiteen perusopetusta läpi kaupunkiseudun.
- Edellyttää opetuksen laadun systemaattista arviointia seudullisesti.
- Mahdollisuuksia oppilaitosten resurssien yhdistämiseen ja operatiiviseen yhteistyöhön opetustarjonnassa tulee kartoittaa.

5. Tampereen kaupunkiseudun tulee aktiivisesti osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun taiteen perusopetuksen asemasta ja vaikuttavuudesta

- Taiteen perusopetuksen tehtävän selkeyttäminen: onko tarkoituksena tarjota mahdollisimman monelle taidekasvatusta ja itseilmaisun kehittymistä, vai kouluttaa lahjakkaita lapsia ja nuoria kohti taiteen ammatillisia opintoja? Voivatko molemmat tavoitteet olla olemassa rinnakkain saman järjestelmän sisällä?
- Miten taiteen perusopetuksen järjestelmä voi reagoida mahdollisiin muutoksiin kysynnässä ja tavoitteellisen harrastamisen arvostuksessa?
- Tavoitteena taiteen perusopetuksen tunnettuuden, vaikuttavuuden ja saavutettavuuden lisääminen.

Lähdeluettelo

Aluehallintovirasto (2014) Taiteen perusopetuksen alueellinen saavutettavuus 2012. Aluehallintovirastojen peruspalvelujen arviointi. Etelä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 28/2014.

Haanpää, Leena (2019) Harrastustakuu: yhdenvertaisuuden asialla. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 147.

Haanpää, Susanna; Manu, Samuli & Siltanen, Kirsi (2020) Taiteen ja kulttuurin toimialan tilasto- ja tietoperusta: Nykytila ja kehittämisehdotukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:13

Hanifi, Riitta (2008) Kulttuuriharrastustilastojen tietopohja on heikentynyt. Hyvinvointikatsaus 3/2008. Tilastokeskus, Helsinki.

Helén, Elina (2016) Sata – Saavutettava lastenkulttuuri ja taiteen perusopetus -hanke. Esiselvityksen raportti. Tampereen kaupunki.

Juntunen, Marja-Leena & Kivijärvi, Sanna (2019) Opetuksen saavutettavuuden lisääminen taiteen perusopetusta antavissa oppilaitoksissa. Finnish Journal of Music Education 22 (1–2), 70–87.

Kauppinen, Eija & Hartikainen, Mikko (2017) Valtakunnalliset linjaukset ja painotukset: mikä muuttuu? Diaesitys Taiteen perusopetus ja uusi OPS -tapahtumassa 20.10.2017. Opetushallitus.

Koivisto-Nieminen, Jaana & Holopainen, Kaisa (2011). Virvatuli-malli: Itsearviointiopas taiteen perusopetusta antaville oppilaitoksille. Taiteen perusopetusliitto TPO.

Laes, Tuulikki; Juntunen, Marja-Leena; Heimonen, Marja; Kamensky, Hanna; Kivijärvi, Sanna; Nieminen, Kati; Tuovinen, Tuulia; Turpeinen, Isto; Elmgren, Heidi; Linnapuomi, Aura & Korhonen, Outi (2018) Saavutettavuus ja esteettömyys taiteen perusopetuksen lähtökohtana. ArtsEqual-toimenpidesuositus 1/2018.

Laki kunnan peruspalvelujen valtiosuudesta 1704/2009.

Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1705/2009.

Laki taiteen perusopetuksesta 633/1998.

Nystén, Leif (2010) Perinteisesti ja trendikkäästi – Musiikkioppilaitosten tulevaisuusnäkymiä. Teoksessa Muukkonen, Minna; Pesonen, Mirka & Pohjannoro, Ulla (toim.) Muusikko eilen, tänään ja huomenna. Näkökulmia musiikkialan osaamistarpeisiin. Musiikkialan toimintaympäristöt ja osaamistarve – Toive, loppuraportti. Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 13/2011.

Opetushallitus (2017) Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2017. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus (2020a) Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitus – Yksikköhintojen ja rahoituksen

määräytyminen vuonna 2020. Oppaat ja käsikirjat 2020:5

Opetushallitus (2020b) Taiteen perusopetus 2020. Selvitys taiteen perusopetuksen järjestämisestä lukuvuonna 2019–2020. Raportit ja selvitykset 2020:4.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014) Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:15.

Pohjannoro, Ulla (2010) Näkymiä musiikkiopistojen tulevaisuuteen. Teoksessa Muukkonen, Minna; Pesonen, Mirka & Pohjannoro, Ulla (toim.) Muusikko eilen, tänään ja huomenna. Näkökulmia musiikkialan osaamistarpeisiin. Musiikkialan toimintaympäristöt ja osaamistarve – Toive, loppuraportti. Sibelius-Akatemian selvityksiä ja raportteja 13/2011.

Renko, Vappu & Ruusuvirta, Minna (2018) Kuntien kulttuuritoiminta lukujen valossa IV. Suomen Kuntaliitto.

Salmenoja, Katri (2018) Ilo oppia ja kasvaa taiteessa – Taiteen perusopetus Espoossa 2017. Espoo.

Suominen, Anniina (2019) Selvitys taiteen perusopetuksen rahoitusjärjestelmän uudistamistarpeista taiteen perusopetuksen saatavuuden turvaamiseksi sekä rahoitusjärjestelmän selkeyttämiseksi ja ajantasaistamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019: 27.

Tiainen, Heli; Heikkinen, Maami; Kontunen, Kaija; Lavaste, Anna-Elina; Nystén, Leif; Seilo, Marja-Leena; Välihalo, Carita & Korkeakoski, Esko (2012) Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden ja pedagogiikan toimivuus. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto 57.

Valtioneuvosto 2019. Ministeri Kosonen myönsi taiteen perusopetuksen järjestämisluvat. Tiedote 15.11.2019. Viitattu 17.8.2020. https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410845/ministeri-kosonen-myonsi-taiteen-perusopetuksen-jarjestamisluvat.

Vismanen, Elina; Räisänen, Petteri & Sariola, Reetta (2016) Taiteen perusopetuksen tila ja kehittämistarpeet Helsingissä. Helsinki: Helsingin kulttuurikeskus.

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake

Oppilaitos

Oppilaitoksen nimi

Oppilaitoksen taustayhteisö (juridinen toimija, esim. ry)

Oppilaitoksen tarjoama oppimäärä

Taiteenala

Koulun virallinen osoite (päätoimipaikka)

Muut toimipisteet lukuvuonna 2019-2020 (osoitteet)

Mikäli oppilaitos toimii useammassa kunnassa, ilmoita, minkä kunnan osalta vastaat lomakkeen kysymyksiin

Oppilaat

Omassa kunnassa asuvien **laajaan** oppimäärään osallistuvien oppilaiden lukumäärä

Edellä ilmoitetusta vapaaoppilaspaikat/maksuhuojennukset

Laajan oppimäärän mukaan opiskelevat alle 18-vuotiaat

Laajan oppimäärän mukaan opiskelevat yli 18-vuotiaat

Laajan oppimäärän mukaan opiskelevat pojat/miehet

Laajan oppimäärän mukaan opiskelevat tytöt/naiset

Laajan oppimäärän mukaan opiskelevat ulkokuntalaiset kunnassa

Omassa kunnassa asuvien **yleiseen** oppimäärään osallistuvien oppilaiden lukumäärä

Edellä ilmoitetusta vapaaoppilaspaikat/maksuhuojennukset

Yleisen oppimäärän mukaan opiskelevat alle 18-vuotiaat

Yleisen oppimäärän mukaan opiskelevat yli 18-vuotiaat

Yleisen oppimäärän mukaan opiskelevat pojat/miehet

Yleisen oppimäärän mukaan opiskelevat tytöt/naiset

Yleisen oppimäärän mukaan opiskelevat ulkokuntalaiset

Opetus

Laaja oppimäärä: Lukuvuoden työaika (toimintakauden päivämäärät)

Opetusviikkojen määrä

Oppilaitoksen antama laajan oppimäärän mukaisen taiteen perusopetuksen tuntimäärä yhteensä 2019-2020 (opetustunti = 45 minuuttia).

Edellä ilmoitetusta opetustuntien kokonaismäärästä yksilöopetuksen määrä tunteina (á 45 min)

Edellä ilmoitetusta opetustuntien kokonaismäärästä ryhmäopetuksen määrä tunteina (á 45 min)

Yleinen oppimäärä: Lukuvuoden työaika

Opetusviikkojen määrä

Oppilaitoksen antama yleisen oppimäärän mukaisen taiteen perusopetuksen tuntimäärä yhteensä 2019-2020 (opetustunti = 45 minuuttia).

Edellä ilmoitetusta opetustuntien kokonaismäärästä yksilöopetuksen määrä tunteina (á 45 min)

Edellä ilmoitetusta opetustuntien kokonaismäärästä ryhmäopetuksen määrä tunteina (á 45 min)

Henkilöstö

Koko henkilöstön lukumäärä kunnassa (opettajat, toimisto, tuntiopettajat, osa-aikaiset jne.)
Taiteen perusopetuksen parissa työskentelevien **päätoimisten** opettajien lukumäärä kunnassa

Edellä ilmoitetusta päätoimisten opettajien lukumäärästä kelpoisten (= muodollisesti pätevien) opettajien lukumäärä kunnassa

Taiteen perusopetuksen parissa työskentelevien **sivutoimisten** tuntiopettajien lukumäärä kunnassa

Edellä ilmoitetusta sivutoimisten tuntiopettajien määrästä kelpoisten (=muodollisesti pätevien) opettajien lukumäärä kunnassa

Onko oppilaitoksella kelpoinen rehtori

Lisätietoja (halutessasi voit kertoa tässä tarkemmin oppilaitoksesi rehtorin kelpoisuudesta)

Korona-aika

Onko taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman mukainen opetus toteutunut oppilaitoksessanne myös poikkeusajalla (alkaen 18.3.2020)?

Jos kyllä, niin miten?

Jos ei, niin miksi?

Liite 2. Taiteen perusopetuksen nykytilakuvauksen haastateltavat

Lauri Savisaari, sivistyspalveluiden johtaja, Tampereen kaupunki

Marke Vornanen, vapaa-aikapalveluiden johtaja, Kangasalan kaupunki

Mika Seppänen, sivistysjohtaja, Vesilahden kunta

Minna-Liisa Vallin, vapaa-aikajohtaja, Ylöjärven kaupunki

Nina Lehtinen, sivistysjohtaja, Lempäälän kunta

Pauliina Pikka, sivistysjohtaja, Nokian kaupunki

Pia-Maria Ahonen, kulttuurijohtaja, kansalaisopiston rehtori, Oriveden kunta

Tero Saatsi, vapaa-aikapäällikkö, Pirkkalan kunta

Heli Tiainen, rehtori, Sara Hildén -akatemia

Matti Korolainen, rehtori, Pirkan opisto

Tuula Vatanen, vt. Rehtori, Tampereen seudun työväenopisto

Liite 3. Haastattelukysymykset rehtoreille

Taiteen perusopetus ja kunta

- Millainen on suhteenne kuntaan?
 - o tuet ja rahoitus
 - o yhteistyö
 - o päätöksenteko
- Onko teillä tarvetta tiiviimmälle seutuyhteistyölle (esim. ohjausryhmälle) taiteen perusopetuksen osalta?
- Oletteko tehneet yhteistyötä muiden taiteen perusopetuksen oppilaitosten kanssa?

Oppimisympäristöt

- Miten koette käytössänne olevien tilojen laadun ja soveltuvuuden taiteen perusopetukseen?
- Entä tilojen määrän suhteessa opetustuntien ja oppilaiden määrään?
- Jos olette järjestäneet etäopetusta, millaisia oppimisympäristöjä teillä on ollut käytössä?
 - o Onko järjestelmä yhtenäinen vai opettajakohtainen?
 - o Miten etäopetus on järjestetty eri taiteenalojen välillä?

Saavutettavuus ja tasa-arvo

- Millainen on sukupuolijakauma eri taiteenaloilla?
 - o Pyritäänkö tähän vaikuttamaan esim. tiedottamisella?
- Miten alueellinen tasa-arvo toteutuu kunnassanne?
 - o Oppilaitosten sijainti kunnassa ja liikenneyhteydet
- Onko taiteen perusopetus mielestänne kaikille avoin harrastus?
 - o Osallistumismaksujen kohtuullisuus
 - o Vapaaoppilaspaikkojen tai maksuhuojennusten hakeminen
 - o Sisaralennukset
- Onko korona-aikana tullut keskeytyksiä, miten taloudellinen puoli on hoidettu?
 - o Tyytyväisyys poikkeustilan opetusratkaisuihin: oppilaat, vanhemmat, henkilökunta

Taiteen perusopetus taidekasvatuksena ja harrastuksena

- Millaiseksi koette taiteen perusopetuksen aseman kunnassanne taidekasvatuksen kentällä?
- Millaiseksi koette opetustarjontanne riittävyden, ajantasaisuuden ja relevanssin?
- Millainen on oppilaitoksenne opettajien ja oppilaiden merkitys kunnan kulttuurielämässä?
- Miten taiteen perusopetus teidän oppilaitoksessanne näkyy ulospäin muille kuntalaisille?
- Millaiseksi koette taiteen perusopetuksen aseman lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien joukossa kunnassanne?
- Millaiseksi koette opetuksenne mahdollisuudet joustavuuteen lasten ja nuorten mielenkiintojen suuntaan?
- Millaiseksi koette tavoitteellisen harrastustoiminnan kysynnän kunnassanne?

Oppilaat

- Millaiset ovat oppilaiden sisäänoton kriteerit oppilaitoksessanne?
 - o Valittujen määrä suhteessa hakeviin
 - o Mahdolliset pääsykokeet yms.
- Onko oppilasmäärän kehityksessä huomioitu väestönkasvu tai väestönmuutokset?
- Millainen on oppimisen arviointikulttuuri oppilaitoksessanne?
- Onko arviointi yhtenäistä taiteenalojen tai eri opetusryhmien välillä?
- Miten oppilaitoksessanne toimitaan vapaaoppilaspaikkojen ja maksuhuojennusten suhteen?
 - o Kriteerit, tapauskohtaisuus

Nykytilanteen haasteet ja epävarmuudet

- Minkälaiset ovat oppilaitoksenne taloudelliset toimintaedellytykset?

- Onko oppilaitoksellanne opetustiloihin ja muihin oppimisympäristöihin liittyviä haasteita?
- Onko teillä oppilaiden määrään ja väestönmuutoksiin liittyviä haasteita?
- Entä haasteita liittyen eri taiteenalojen kysyntään ja tarjontaan?

Kehityskohteet ja tulevaisuudennäkymät

- Millaiset ovat oppilaitoksenne tulevaisuudennäkymät taiteenaloittain?
- Miten koette opetussuunnitelmien ja muiden toimintaa ohjaavien dokumenttien roolin toiminnassanne nyt ja tulevaisuudessa?
- Onko teillä kiinnostusta yhteistyöhön muiden toimijoiden tai kunnan kanssa?
- Miten opetussisältöjä kehitetään, kenen aloitteesta ja kenen ehdoilla?
- Muita kehityskohteita tai tulevaisuudennäkymiä?

Liite 4. Haastattelukysymykset sivistys-, kulttuuri- ja vapaa-aikajohtajille

Taiteen perusopetus ja kunta

- Millaisia tukimuotoja kunnassanne on taiteen perusopetusta järjestäville oppilaitoksille?
 - o Onko näissä ristiriitaa kunnan sisällä?
 - o Piiloon jäävät tukimuodot (vuokranalennukset, tilasubventiot)
 - o Miten yksityisten oppilaitosten rahoitus on järjestetty?
- Kuka kunnassa päättää opetusoikeuden myöntämisestä ja opetussuunnitelmien hyväksymisestä?
- Onko kunnassanne nimetty henkilö, joka valvoo kunnan alueella järjestettävän taiteen perusopetuksen toteutumista (opetussuunnitelmat, käytännön toteutus jne.)?
- Millainen merkitys taiteen perusopetuksella on kunnan maineelle ja houkuttelevuudelle?
 - o Tuottaako/tuottaisiko oma TPO-oppilaitos kunnalle lisäarvoa?
- Tehdäänkö kunnassanne kuntarajat ylittävää yhteistyötä?
 - o muiden TPO-toimijoiden kanssa
 - o muiden kuntien kanssa
- Koetteko tarvetta tiiviimmälle seutuyhteistyölle?

Nykytilanteen haasteet ja epävarmuudet

- Millaiset taloudelliset toimintaedellytykset taiteen perusopetuksella on kunnassanne tällä hetkellä?
- Minkälaiset toimintaedellytykset taiteen perusopetuksella on kunnassanne tilojen suhteen?
- Millaiset valmiudet kunnassanne on reagoida väestönmuutoksiin ja sen kautta oppilaiden määrän muutoksiin?
- Minkälainen on tällä hetkellä eri taiteenalojen kysyntä ja tarjonta kunnassanne?
- Muita haasteita?

Saavutettavuus ja tasa-arvo

- Miten taideharrastuksen alueellinen saavutettavuus toteutuu kunnassanne?
 - o oppilaitosten sijainti kunnassa ja liikenneyhteydet
- Onko taiteen perusopetus kaikille avoin harrastus?

- osallistumismaksujen kohtuullisuus
- vapaaoppilaspaiikkojen tai maksuhojennusten hakeminen
- kunnan tuki toisessa kunnassa harrastamiseen
- Korona-ajan vaikutuksen taiteen perusopetuksen järjestämiseen kunnassa?

Taiteen perusopetus taidekasvatuksena ja harrastuksena

- Millaiseksi koette taiteen perusopetuksen aseman kunnassanne taidekasvatuksen kentällä?
- Millaiseksi koette kuntanne opetustarjonnan riittävyyden, ajantasaisuuden ja relevanssin?
- Millainen on kuntanne oppilaitosten merkitys kunnan kulttuurielämässä?
- Miten taiteen perusopetus teidän kunnassanne näkyy ulospäin muille kuin harrastajille?
- Millaiseksi koette taiteen perusopetuksen aseman lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien joukossa kunnassanne?
- Millaiseksi koette tavoitteellisen harrastustoiminnan kysynnän kunnassanne?

Kehityskohteet ja tulevaisuudennäkymät

- Millaiset ovat taiteen perusopetuksen tulevaisuusnäkymät taiteenaloittain kunnassanne?
- Mitkä ovat keskeisimpiä kehityskohteita taiteen perusopetuksen osalta kunnassanne?
- Millaiseksi koette taiteen perusopetuksen kentän valtakunnallisesti?
- Muita kehityskohteita tai tulevaisuudennäkymiä?

Liite 5. Tampereen kaupunkiseudun kunnissa toimivat taiteen perusopetuksen oppilaitokset

Kangasala

Kuvataide- ja käsityökoulu Emil, kuvataide
Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsä, käsityö
Pirkanmaan musiikkiopisto, musiikki
Tampereen Balettiopisto Birgitta Kiviniemi-Cheremeteff, tanssi

Lempäälä

Pirkan opisto, kuvataide, musiikki
Etelä-Pirkanmaan Musiikkiopisto, musiikki
Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsä, käsityö
Pirkanmaan Tanssiopisto, tanssi
Suomen Teatteriopisto, teatteri

Nokia

Pirkan opisto, kuvataide, käsityö, mediataide, musiikki, tanssi, teatteri
Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsä, käsityö
Musiikkikoulu Josette Tuomisto, musiikki
Musiikkikoulu Onni, musiikki
Nokian Tanssiasema, tanssi

Orivesi

Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsä, käsityö
Merikanto-opisto, musiikki
Oriveden seudun kansalaisopisto, kuvataide, musiikki
Baletti- ja liikuntakoulu Pia Hakovirta, tanssi

Pirkkala

Pirkan opisto, kuvataide, mediataide, musiikki, tanssi, teatteri
Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsä, käsityö

Tampere

Sara Hildén –akatemia, kuvataide
Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsä, käsityö
Musiikkikoulu Musiikkitoteemi, musiikki
Kirkkomusikantit, musiikki
Taidekoulu Tuulikello, musiikki
Musiikkikoulu Uulu, musiikki
Länsi-Tampereen musiikkiopisto, musiikki
Tampereen konservatorio, musiikki, tanssi
Vimmart - yhdenvertaisen taiteen oppilaitos, musiikki
Musiikkikoulu Menuetti, musiikki

Musiikkikoulu Kirsti Jokiaho-Savolainen, musiikki
Musiikkikoulu "Kymppi", musiikki
Musiikkikoulu Sointula, musiikki
Musiikkikoulu Kumo, musiikki
Musiikkikoulu Ritva Autio, musiikki
Tampereen Laulukoulu, musiikki
Musiikkiopisto Appassionato, musiikki
Tampereen Kitarakoulu, musiikki
Pirkanmaan musiikkiopisto, musiikki
Tampereen Seudun Piano-opisto, musiikki
Pianokoulu Leena, musiikki
Tampereen seudun työväenopisto, sanataide, teatteri
Sorin Sirkus, sirkustaide
Dance Up Academy, tanssi
Kabanov Tanssitehdas, tanssi
Tampereen Balettiopisto Birgitta Kiviniemi-Cheremeteff, tanssi
Tanssistudio Marjo Terästö, tanssi
Baletti- ja Tanssistudio Teija Suova, tanssi
Balettikoulu Hannele Suomalainen Ky, tanssi
Tanssistudio Paljetin Kimallus, tanssi
Suomen Teatteriopisto, teatteri

Vesilahti

Pirkan opisto, kuvataide, musiikki
Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsä, käsityö

Ylöjärvi

Lasten ja nuorten kuvataidekoulu Piirto, kuvataide
Käsityö- ja muotoilukoulu Näpsä, käsityö
Balettikoulu Hannele Suomalainen, tanssi
Pirkanmaan musiikkiopisto, musiikki
Suomen Teatteriopisto, teatteri
Tampereen seudun työväenopisto, käsityö
Ylöjärven Pianokoulu, musiikki